

І. Франко

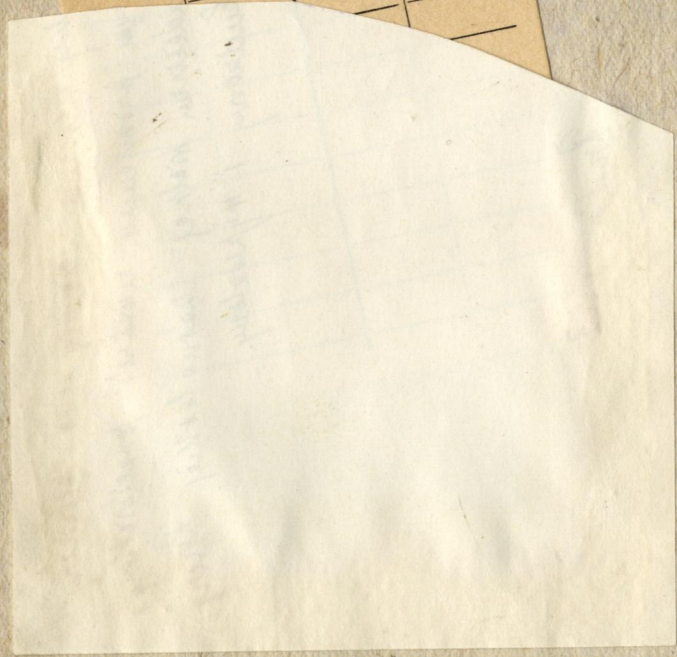
До

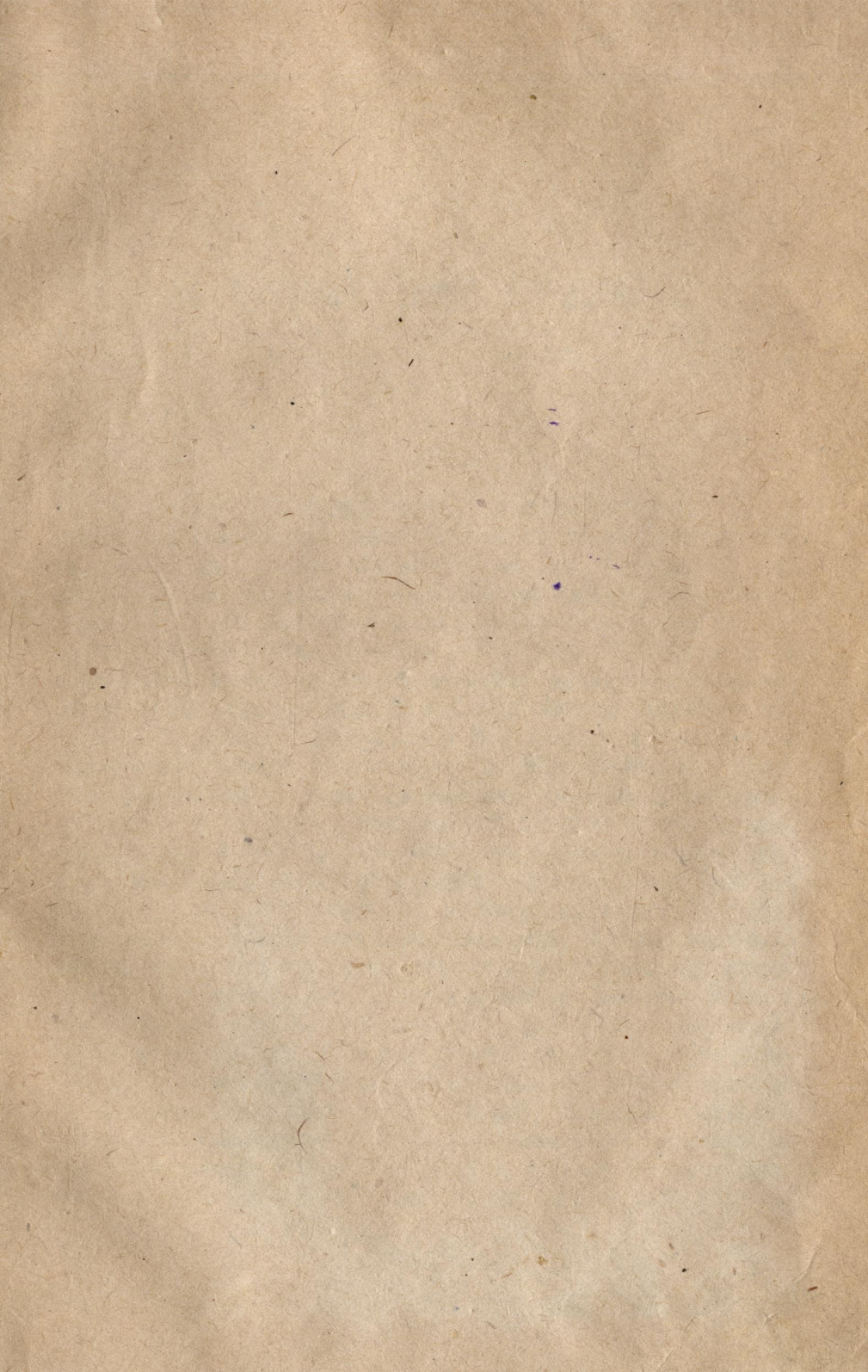
біографії

І. Вагилевича

I
B-124

1134 028

8 (c) 18. (092)

17.

$\frac{I}{B-124}$

До біографії Івана Вагилевича.

Подав др. Іван Франко.

I.

В р. 1883 у липневій книжці „Кіевской Старини“ надрукував Яків Головацький статтю „Судьба одного галицько-руського ученого — Къ біографії Івана Николаевича Вагилевича“ (ст. 453—472), де між иньшим оповідає той епізод із життя Вагилевича, коли сей укінчивши теологічний факультет і не дбаючи про т. зв. *titulum mensae*, попав у товариство польських панів і літератів і зробив ся героєм любовної драми, яка на думку Головацького була від початку до кінця фарсою видуманою ір. Осипом Борковским і відіграною з Вагилевичем з незвичайним майстерством і майже з неподібною до віри перфідією. „Іраф Осип Борковский, — пише Головацький, — один із передових львівських літератів того часу, взяв Вагилевича до себе як компаньона, дав йому у себе квартиру, стіл, прислугу і все удержане, велів пошити йому модну елегантну одержу, позволив говорити до себе „ти“, водив його в театр, на балі, на літературні вечерки, в аристократичні товариства, рекомендував його вченим, місцевим і приїзdnим як свого друга і чоловіка незвичайно талановитого. Все те підлещувало самолюбство Вагилевича; при нїм дивували ся його знаню і високим ідеям, а по за очі певно сьміяли ся та кепкували з недосьвідного та наївного провінціяла. Борковский своїм поведженем збив Вагилевича зовсім з пантелику, закрутив йому голову, запевнив несьмілого семінариста набалакавши йому всякої всячини, що він теніяльний чоловік, сьвіточ над сьвіточі, а в додатку красун із красунів, у якого закохані всі аристократки. Борковский настроїв

Зписки Наук. Тов. ім. Шевченка, т. IXXIX

1

Львівська бібліотека
АН УРСР

Львівська бібліотека
АН УРСР
№ 11-34028

усіх своїх знайомих мужчин і дам, так що Вагилевич ні від кого не почув слова правди. У всіх товариствах ним забавляли ся як блазнем“ (ст. 459—460).

Як оправдане на такий острій осуд Головацький оповідає хід і кінець тої фікційної романічної історії, яку при помочи так хитро наведеної суттєстії відіграв з Вагилевичем Борковський і якої зміст Головацький характеризує ось якими гіркими та докірливими словами: „Примховатий польський аристократ і нежонатий пестій великого сьвіта, граф Борковський, зопсував і здеморалізував невинну душу молодого чоловіка, дав йому за-коштувати принадних пристрастий зопсуця, затроїв його простий, наївний обичай, підбив його зарозумілість до неправдоподібної висоти, звів його уяву на брудні бездорожа, — одним словом, убив морально-непорочного робітника науки і зробив його забавкою своєї панської примхи“ (ст. 160—161).

Навіть не входячи ближше в розбір деталей дальшого оповідання Головацького, що займають 4 сторони друку і виглядають дуже неправдоподібно, цілість того оповідання будила не-смак своєю бруднотою тим більше, чим острійше Головацький стилізував свої докори Полякам. Ненависть Головацького до Поляків була загально відома, а що до самого Вагилевича якось не хотіло ся вірити, щоб він при здоровім розумі до тої міри дав засліпити себе Борковському. Не входячи в деталі тої „анекдоти“ Ом. Огоновський відсунув її на бік з жестом обурення на Головацького, який, мовляв, сим оповіданем „споганив память колишнього свого товариша й приятеля“¹⁾. Не входячи в те, чи справді можна так ставити питанє, далеко ближше насував ся иньший сумнів: чи не пробрехав ся Головацький? Чи не оповідає він справді „скверної анекдоти“, яка може й кружила по Львові, але якій не відповідала дійсність? Головацький на доказ правди свого оповідання не наводить ніяких документів, не покликає ніяких сьвідків, що найбільше одного Ізмаїла Срезневського, який „тоді“, себто 1839—40 року²⁾ „зупинивши ся у Львові був сьвідком ріжних безумних оповідань і анекдот про Вагилевича, які в ту пору ходили по всьому місті“. Міг

¹⁾ Омельянъ Огоновский, Исторія литературы русскои, часть IV. Львовъ 1894, стор. 126.

²⁾ Срезневський був у Львові лише раз у липні 1842 р. і прожив тут 10 днів. У своїм листі до матери він пише: „Вагилевичъ помѣшался на томъ, что въ него влюбляются“. (Путевыя письма И. И. Срезневскаго къ матери его Еленѣ Ивановнѣ Срезневской 1839—1842, Живая Старина 1893 р, ст. 475.)

і Срезневський чути анекдоти про Вагилевича, та й се ще не доказ їх правдивості; от як би Срезневський „був свідком“ не „нелѣпныхъ разсказовъ“, як каже Головацький, а якихось фактів, то се була б иньша річ. А таких фактів і сам Головацький не був свідком; що правда, він оповідає: „Даремно ми, старі приятелі, старали ся переконати його, що все те ошуканство і знущанє над його недосвідністю та наївністю. Борковский до тої міри опанував його душу, що одним словом розсіяв усі сумніви Вагилевича. На наші упізнєня він відповідав: „Ви не маєте понятя про те, що робить ся в аристократичнім світі. Ви виховані в кругах буржуазії або простолюда“. І нічим не можна було переконати його“ (ст. 460).

Зі смертю Головацького замовк, як могло здавати ся, остатній свідок тих часів, і справа про любовну авантуру Вагилевича, бачилось, так і лишить ся невиясненою. Та ось несподівано промовив найкомпетентніший, класичний свідок, сам Вагилевич. У львівського антикварія Томасіка, що закупив і иньші папери по братах ір. Борковских, купив я 1905 р. ось які документи, які тут передаю дословно, пробуючи з них і з оповіданя Головацького утворити одну цілість.

1. Зошит грубого синьоватого паперу, звичайного канцелярйного формату, зошитий у 4°, 6 карток нумерованих, із яких перша й остання в подовж понаддирані, так що пропали не лише бокові маргінеси, але також значні части писаного тексту. Записані всі сторінки крім останньої, що лишила ся зовсім чиста, і першої, що має титул: Wyjatek z Autobiografii, rok 1841 i 1842. На обороті тої самої картки біля віддертого маргінесу титулик: Rozdział IV, біля нього, на середині сторінки на горі перечеркнений титулик: Wyjatek z Autobiografii, а під ним знов титулик: Lato 1839 r. З записок під сим титуликом значна часть віддерта разом з половиною картки (дерто поздовжно, нерівно), на якій записки з того літа мабуть і кінчили ся, бо зараз на слідуєчій стороні на горі маємо знов титул: Wyjatek z Autobiografii, а під ним: Rok 1841 i 1842. Сі записки йдуть аж до кінця зошиту; хоч остання картка потерпіла знов дещо від дертя, але тут страта менша, як при першій картці і в значній мірі може бути доповнена здогадами. Весь зошит писаний по польськи, рукою Вагилевича, тим його тонким, виразним, а незмірно компактным почерком, який відразу можна розпізнати між сотнями иньших і який на довшім просторі майже неможливо наслідувати.

2. Аркуш елегантного (негладкого) листового паперу, записаний на всіх чотирьох сторінках по польськи рукою Вагилевича, з датою на горі в правім розі: Ożydow 12 Kwietnia 1840. Тамже на лівім розі написано якоюсь иншою рукою, мабуть адресата: Wagilewicz. Се лист наукового змісту.

3. Аркушик досить ординарного листового паперу (без філіграну), записаний на всіх 4 сторінках ординарним почерком і безграмотною польщиною, з датою на горі в правім розі: Dnia 10 Sierp. 1840, підпис на остатній стор. Schönwalder а починаєть ся словами:

Naydrosza Julio. Nie wiem cy wy tam po trochu się wszyscy popili cy co że wy na zadnego Lista nie odpisuiecie co nas bardzo zasnuca od ciebie luba Julko przenaymy byłbym się spodziwał List. Ale może moim pismem nudzę albo w Innych Interessach przeskadzam kiedy tak przepraszam za mój błąd. U nas zabawy nima chiba że można zadarmo w ogrodzie públicznym muzykę słyszyć. Jedno wazne zdazenie chciałem tobie lubo Julio zachować aż do mego powrotu ali niedało mi pokój musiałem tobie choć trocha pisać. dnia 7-mego tego miesiąca wieczor o 7mej godziniey wyszedłem sobie bom cały dzień w domu siedział do poplicznego Ogrodu abym się trochę musiki przysłuchał i rozerwał. Znalazłem kolegę z Lwowa z którym długi czas rozmawiałem, wtym nadchodzi 3 tęgi paniczny wystroiony tego. Jeden z nich wciąż się kołomie kręcił iakby chciał coś odemie, wtym przybliżając się domnie powiada, i mój Boże iak się masz Schönwaldrze co tu porabiasz w Wiedniu i t. dali. Ja się w patruję i poznaję Pana twego narzeczonego. Zaraz opuściłem mego tamtego kamrata i zaprowadziłem go na Wino, bo tu wino iak woda tanie, wypiwszy 2 quart Wina zaprowadził mnie na Pącz do kawiarni. tak my się zabawiali do 10 potym się pożegnali. Co my z sobą gadali i o czym to się potym dowiesz tyle tobi teraz piszę że on je u komornika pana Raphaela Mozart. 600 R. w srybrze miesięcznie, on naydali do karnawału będzie we Lwowie on chce zdać Examin na Komornika do Cyrkulowego Miasta Sandec. Mówił że chce ten honor mieć ciebie w Lwowie całować sciskac. Nowego to mamy w Widniu że niedaleko nasz bo my tylko 2 kamienicy od zyku iezdesmy iedna ładna pana się utopić chciała, ali jo szczęśliwie uratowali była błada, ładna, zajmująca iak Anioł ali wiele cierpiąca. My tylko to wesoło mamy, isz z nasze Oberży widzieć można iak co dzień mnóstwo Okrętów przybywa i odpływa to z kamieniami, cielećtami, z drzewem, owocami, mozesz sobie wystawic iaka to woda ie kiedy na ieden okręt 400 lub 500 Sagów drzewa ładują i co za woda kiedy okręt tak długi iak ratus w Lwowie

wielgi i wysoki, a wysoki tak iak wasza kaminica ładowany co rzyka tak szeroka iak od Borkowskiego kaminice asz do odwachu Halickiego a iaki szum od tey wody to asz strach ona tak 5 razy szyrsza niz dniester w grudki.

На маргінесі в низу на першій і на другій стороні підчеркнено текст листа, а під лінійкою дописано: Droga Julio nie pisz do nas bo my iusz w sobotę wyiechali z widnia a za 5 dni się nas spodziewaycie [dodatek: Nasz jusz tu ten pobyt w widniu 187 ryski kostuie. nic niemów mamie iak mi kochasz tak drogo wszystko tu ie].

Під такою лінійкою на остатній стороні з верха підпис: zostaie twoy Schönwalder.

З того листу виходить, що Шенвальдер був братом якоїсь Юлії, що та Юлія жила у Львові в власній, чи материній камениці, отже мусіла належати до висшої міщанської верстви, що була вже в половині 1840 р. заручена за якогось правника. Який звязок має сей лист з паперами Вагилевича, між якими він знайшов ся, і на скільки адресатка листу Юлія Шенвальдерівна може бути тою Юлією, в якій пізнійше закохав ся Вагилевич (він титулує її Julia W.), лишаєть ся поки що загадкою.

4. Аркушик сірого листового паперу, зігнений у двоє і на нім півперек написано мабуть не рукою Вагилевича ось що: Zobowiązuje się będąc w Głuchowicach nigdy nie wspominać o Julii żądając nawzajem aby o niej nie wspomniano — bo jeśli bym wspomniał moje dzieło Symbolika zostaje własnością mojego przyjaciela. Lwów dnia 28 Stycznia 1842. Dalibor Jan Wagilewicz. Так дословно, без інтерпункції — очевидно документ якоїсь інтриги робленої з Вагилевичем по за його плечима.

5. Піваркуш листового паперу in 4-to, з філіїраном I. Whatman, без дати й адресу, з надписом сою самою рукою, що й ч. 2: Wagilewicz, писано по обох боках рукою Вагилевича, наукового змісту.

6. Одна картка (піваркушик більшого 8⁰) тонкого листового паперу, записано лиш пів сторінки гесто, без дати й апострофи. Картка була також зложена в невеличкий листик і на обороті має адрес: Wielmożna Julia W. odbierze tu. Ось текст сього листа:

Najpierwiej przepraszam za moją niegrzeczność. Postanowiłem wyjechać na wieś, jeśli nie zajdzie jaka nieprzewidziana przeszkoda, do Państwa Magnuszewskich. Główną przyczyną do tego rzeka Prut. Prócz tego jest tam rękopis staro-bólgarski kronika halicka, nader

ważne odkrycie do dziejow przezemnie r. 1839. Teraz najlepsza pora widzieć go, a jeśli nie nabyć, przynajmniej wypisy porobić i dać wiadomość. Nie możesz mi Pani mieć za złe że się chcę widzieć z P. Silwią, osobą wykształconą, najlepszego serca, przy której zawsze czułem niewypowiedzianą spokojność w duszy. Pani sama kiedyś się oświadczała że nie tylko że nie będziesz mi przeszkadzać ale owszem pomożesz mi jeśli się będę starał o żonę. Właśnie czas nastąpił dotrzymać słowa. Bo jedna Silwia jest z którą byłbym najszcześliwszy z ludzi.

Do Ożydowa wcale nie mogę wyjechać z przyczyny że tam potrzeba by się dłużej zabawić a ja nie mogę, tylko najwięcej na cztery tygodni się wydalać ze Lwowa. Jest jeszcze druga ważniejsza nie chciałbym sobie przypominać modremi oczami mojej uczennicy byleż, trocha obłudne oczy pewnej osoby, która mi wiele nieprzyjemności narobiła i którą chcę na zawsze zapomnąć. Zostaję życzliwy przyjaciel Dalibor.

Порівнюючи сей лист Вагилевича з його автобіографією бачимо, що його треба датувати десь на половину 1842 р., коли Вагилевич освідчив ся о руку Сільвії. Сам він додає там же, що Юлія розбила той плян його подружжя.

7. Аркуш тонесенького листового паперу зложений також так, щоб як лист міг іти без коверти, на остатній стороні решта лякової печатки з буквами (тотицькими) DW й адрес: Wielmożnej Julii W... tu. Подаємо його повний текст.

Lwów dnia 1 sierpnia 1842.

Moja droga Julcio! nazywam Cię tak raz pierwszy i ostatni. Upokorzony staję przed Tobą z szczerością lat dzieciństwa.

Dzień 16 kwiecień r. prz. zostanie wiecznie w mej pamięci. Tyś była wówczas aniołem, z nieba pożyczyłaś błękitu na oczy, brzasku na lica, z ziemi pereł rosy na ząbki. I Tyś była moim aniołem.

Co się dalej stało, wszystko wiesz bardzo dobrze. Poczuję się do winy i nie śmiem prosić o przebaczenie.

Tylko uważaj na moje położenie. Straciłem marnie tyle lat oddając się tej nauce, która mi się teraz na nic nie przyda; zaniedbałem się w naukach przygotowawczych, które się same nasuwają, rozumię tu kilka języków romańskich, które posiadają i ludzie, których umysł drzémie bez przebudzenia. A to com się nauczył, jest tylko mieszanina wielu nauk. A tu wiosna życia minęła, a z nią bujność wyobraźni, rzecz znikoma, ale która uzdalnia do nauczania się młodzińca. Jakkolwiek moje¹⁾ położenie jest złe, ale za pięć, sześć miesięcy zupełnie się

¹⁾ В рукоп. мій.

odmieni, potrzebuję tylko spokoju, aby się oddać tym naukom przygotowawczym, a wtedy będę miał przyzwoite utrzymanie pod względem materialnym, a jeszcze więcej moralnym. I będę miał sobie za największe szczęście wszystko podzielić z kobietą, której los z moim połączy [się] do śmierci. Ty jesteś pierwszą, pominawszy kilka innych, do Ciebie odzywam się z tem mojem życzeniem. Jestem człowiekiem, czuję w głębi duszy twoje cierpienia i wszelkie urazy Ci przebaczam. Pamiętaj dzień 1 sierpnia r. b. że dumny, nieugięty góral, który wszelką prośbę uważa za słabość umysłu, szczerze i otwarcie mówił do Ciebie, i to z swojego natchnienia, a mówił to, od czego się wymówić nie można: że Ci daję słowo, a nim się wiąże, bo imię swoje daję w zastaw.

Wiesz, kto ja jestem, nawet więcej jak kobieta wiedzieć powinna. A i ja wiem, kto Ty jesteś, i ja chcę być Twoim niewolnikiem do śmierci, należyć do Ciebie jak rzecz. Pochować w Tobie cały świat swoich pięknych marzeń, umrzyć dla świata i żyć tylko dla Ciebie wyłącznie. Dla Ciebie jednej!! — —

To co było, nie wspominam, i jeśli Ty mnie do tego nie przymusisz, nigdy nie wspomnę, biorę Boga na świadka. Jednak uważnym [sic!] Cię robię, że wiem wszystko, co się działo u ciebie, a jest to coś takiego, co umysł ludzki przeraża. Mnie samego żal bierze wspominać i nie radzę Ci dać powód do tego. Pióro straszniejsze w zemście, jak wszelkie inne środki, a ja umię użyć pióra i to wtedy, kiedy się najmniej będziesz spodziewać.

Zostawiam Twojej woli: chcesz mieć we mnie przyjaciela, będę nim i jako taki użyję wszelkich środków, które dusza ludzka ma do rozporządzenia, aby Cię przymierzyć z sobą i światem. Chcesz mieć we mnie nieprzyjaciela, dobrze; tylko Cię uważnym robię, że walczymy nierównymi siłami. Twoje oparcie się są ludzie nieuczciwi, którzy Cię zdradzają i gadają, żeś dla nich nawet za nadto względna, a to i listy Twoje pisane o mnie jest najsilniejsza broń w moim ręku przeciw Tobie.

Zostaję Twój szczerzy przyjaciel Dalibor.

Се найпізнійший лист Вагилевича до Юлії і найменше сподіваний; обговоримо його на своєму місці докладніше.

Подаю тут далі в точних копіях оба листи Вагилевича, писані до якогось невідомого нам любителя науки, а особливо славянської старовини. Ці листи в данім разі обік листів писаних Вагилевичем у тім самім часі до Погодина можуть бути важним свідощтвом у допитах про психічний стан Вагилевича.

N. 1. Ozydow 12 Kwietnia 1840. Wielmożny Panie! Na żądanie WPana Dobr. wzmiankowaną był-niebylicę posyłam.

Ja do uzupełnienia Symboliki i Demonologii potrzebuję się obznajomić z religijnemi systematami Chin i Japonii. Oprócz tego także owa reformacya Budhy, która tworzy związek indo-europejskich religii z azjackimi, jest dla mnie najważniejsza. O Arabach, Persach i Turkach chciał bym się nieco dowiedzieć, zwłaszcza ostatnich Demonologia wcale mi nieznana. Dzieła w tym względzie pouczające, Kirchera Oedipus (fol.) i China illustrata (fol.), Auszland 1837 i 1838, C. Rittera Tope's oder Stupas; jest jeszcze jedno dzieło T. Broughtona Histor. Lexicon aller Relig. Dresd. u. Leipz. 1756 (8) T. z. Co się tycze ziół, jeszcze bym sobie życzył dowiedzieć się, jak się zowią po polsku: batea frondosa i asclepias gigantea.

Augusta rosprawę przeczytałem, wcale mi się podobała; zgodziłyśmy się z Władysławem, że jest pod każdym względem najdokładniej rozwinięta.

M. Wiszniewskiego Histor. Liter. pol. także przeczytałem z wielkiem upodobaniem. Jest to prawdziwa Historya literatury, w której pilnie przejrzany stan owczesnej oświaty zachodnio-europejskiej, i wschodnio-europejska dotknięta. Dopiero następują zastanowienia się nad kulturą w Polsce. Co się tycze literatury słowiańsko-polskiej, mimo źródeł mętnych, wnioski trafne. Kolęda wcale nie znajoma, chociaż był blisko koło niej str. 211 i 413. Co się tycze literatury łacińsko-polskiej wszystko dokładnie rozwiniętem. Co pisze o Owidiuszu na str. 178 nie wiem jak to brać, za prawdę, czy za żart? I Nestor znajomy, lecz źle zrozumiany na str. 226 i 437. Zresztą mam za słabość wielką cześć do wziętych pisarzy. Zsyłam pozdrowienie, także i Władysław Augustowi. Zostaję z głębokim szacunkiem Wielmożnego Pana Dobr. najniższy sługa Dalibor.

На цьому кінчить ся лист, поміщений на першій сторінці. Подаю до нього деякі поясненя. Ожидів, село нині золочівського пов. недалеко історичних Підгорець, належало в р. 1840 до Англі Сераковскої. До кого був адресований отсей і дальший, також із Ожидова писаний лист — невідомо. Август, про котрого в них згадуєть ся, без сумніву Август Бельовский, пізнійший історик і видавець Monumenta Poloniae historica. Його розвідка, що її читав Вагилевич у Ожидові, се очевидно перша наукова праця Бельовского, поміщена в новій серії часописи „Biblioteka zakładu im. Ossolińskich“ у першім зошиті 1841 р. п. з. Początek Polski. Що до Вішневекого, то як видно з цитатів, Вагилевич мав у руках том I, виданий у Кракові

1840 р.; серед шабльонових похвал бачимо тут одну несьмілу критичну вилазку: на стор. 178—180 Вішневський доказує, що Овідій писав польські вірші; Вагилевич, хоч і сам не дуже критичний ум, таки мусів покрити носом читаючи таку нісенітницю: „не знаю, чи се брати за правду, чи за жарт“.

Далі в листі йде оповідане списане ніби з уст народа, назване самим Вагилевичем „byl-niebylica“. Подаю його в повнім тексті:

Był brat i siostra bliźnięta, oboje cud piękności; a co najdziwniejsza, że obojgóm na czole jaśniały gwiazdy. Ot i oboje wychowali się, wzrosli i rozwinęli się w całej pełni rozkwitnięcia młodości, zawsze sobą bawiąc się. Igrające dzieciństwo płocze, puste w młodzienczym wieku rozwinęło się w namiętność miłości u chłopca. Tak dalece, że gdy rodzice nalegali nań aby się ożenił, oświadczył się, że jeśli nie znajdzie takiej pięknej dziewczki z gwiazdą na czole jak siostra, to się ze siostrą ożeni. Szukał, nie szukał podobnej do swojej siostry dziewczki z gwiazdą, lecz daremnie. Brat i siostra oboje w smutku; aż swata brat¹⁾ swoją siostrę. Przedstawiają mu, on odpowiada: „Ojcze, matko, dwie dla mnie dróg [sic!] stoją otworem: pod wieniec ze siostrą przy korowaju, lub ciasny dom bezokienny pod łopata“; i rodzice bali się, aby sobie życie nie odebrał i zezwolili. Ot i brat ze siostrą się zaręczyli — uczta, na końcu już oblubieniec i oblubienica mają iść do ślubu. Ubrał się brat-oblubieniec i czeka z bojarami i drużyną. I siostra-oblubienica ubiera się w komnacie i płacze przeklinając że się urodziła. Już ma wychodzić, wtedy przemówiła: „Rozstąp się szara ziemio, brat z siostrą do ślubu idzie“. I ziemia się rozstała i wielki głęboki otwór rozwarł się. Siostra oblubienica upadła w bezdnie; tonęła-tonęła, aż kiedy pamięć odzyskała, ujrzała blade światło jak przez siatkę, blask słońca zimnego. A w świetle ścieżka. Tak idzie tą ścieżką, idzie i zaszła gdzieś do jakiś chałupy. Weszła; siedzi baba u pieca, a wedle niej kot ogromny siedmio-głowy, a na ławie prządka-dziewka²⁾ baby ze wszystkim do niej podobna. „Pomagaj-bóg!“ rzekła przybysz-dziewka. „Daj Boże dobre zdrowie“, odpowiedziała prządka-dziewka, a baba pojrzała na przybysza. Dziewka przybysz po niejakiem milczeniu przedstawiła babie, że życzy sobie nająć się u niej w służbę; i baba przyjęła ją dla roboty, a raczej dla towarzystwa swojej córki pod ten czas, kiedy baba wychadzała na powierzchnię ziemi hulać. Służy dziewczka już jakiś czas, i ujęła sobie domachę pochlebstwami uprzedzmiemi grzecznościami; ot i jak przyjaciółce opowiedziała swoje dzieje nie szczędząc pochwał dla swego brata, namawiając ją, aby uciekła

¹⁾ В рукоп. brata. ²⁾ В рукоп. dziewczki.

i została żoną jej brata. Po długiem wahaniu się dała się namówić domacha, właśnie kiedy baba wyprawiała się na długie hulanie po powierzchni ziemi, obie wybrały się i sobie uciekać. Domacha-dziewka wzięła kota, uspiła go ziołami, zawiązała wszystkie siedem szczęk i wrzuciła do siedem worów. Potem obwinawszy w ręcznik grzebień i kawał mydła wzięła pod pachę. Idą obie; dziewczka domacha naprzód, a dziewczka-przybysz za nią pospiesza. Tymczasem kot w domu ocknął się z uspienia, rozdarł zawiązki ze siedem głów i roskąsił siedem worów i wyskoczył na strop i ze wszystkich siedem garł zaczął miauczyć. Miauczenie to słyszały obie dziewczki, i rzekła domacha: „Pospieszajmy, zaraz będzie pogoń!“ I baba usłyszała to miauczenie na powierzchni ziemi; w mgnieniu powróciła do swojego domu. Kot na stropie z rozdartemi siedmioma szczękami rzekł do niej: „Przybysz-dziewka ze ziemi wzięła twoją córkę, i obie uciekły“. Baba w pogoń za niemi. Już blisko szumi, wtedy obejrzała się dziewczka-domacha i rozwinawszy ręcznik rzuciła. Wiatr porwał ręcznik i zaniósł daleko; z ręcznika rozplynał się strumień szerząc się w ogromną rzekę. Baba dobiega do rzeki, tak niema sposobu na drugą stronę się dostać; a nim obeszła rzekę, to zbiegi były daleko. Baba znowu goni; już blisko szumi, obejrzała się dziewczka-domacha i rzuciła grzebień. Wiatr porwał grzebień i zaniósł daleko. Z grzebienia rozrosła się szeroko gęsta tarnina. Baba dobiega do tarniny; drze się, nie można, a nim sobie powydzierawszy krzaki urobiła ścieżkę, obie zbiegi były daleko. Baba znowu goni, obie zbiegi już dochodzą powierzchni ziemi — znowu obejrzała się dziewczka-domacha i rzuciła mydło. I mydło porwał [wiatr] i zaniósł daleko. Z mydła wyrosła skała szeroko-wysoko. Baba dobiega do skały, ani ją obejść ani wyrzeć się, i z wrzaskiem przeraźliwym rzuca się o skałę bez odetchnienia. Tym czasem wyszły obie zbiegi na powierzchnię ziemi; idą-idą, i na koniec doszły do pomieszkania brata-oblubieńca. Po przywitaniu¹⁾ kiedy usiadły obie wedle siebie, tak nikt nie może odgadnąć, która przybysz, a która domacha. Przyszedł i brat-oblubieniec; jedną miał siostrę, a tu dwie jednakie. Wtedy brat padł na fortel; wyszedł i zarznął na ustroniu barana: nikt o tém w domu nie wiedział, tem mniej przybyłe niedawno goście. Po zarznięciu wyczyścił kiszki i krwią ponadziewał, a potem obmatał swoje piersi krwawemi kiszkami. Weszedł do komnaty, wbił nóż pod serce i zaczął jęczyć niby pasując się z śmiercią. Na jęk wybiegli rodzice, wchodzą do komnaty i widzą syna we krwi; płacz, narzekanie. I obie goście przychodzą z czeladzią służebną. Tak biedna siostra upadła u głowy brata i cał-

¹⁾ В пыкон. przywitania.

jąc usta jego zaczęła głosić: „Och braciszku mój drogi, ja wyswatała dla ciebie żonę, a ty się zabił. Dolo moja niedobra!“ Wtém brat się zerwał, wszyscy się rozstąpili w zadziwieniu: rozwinął z siebie kiszki i rzucił je; a potem, kiedy go rodzice objęli ściskając go, rzekł do swojej siostry: „Ja żyje, kochana sestro!“ a do przybysza-dziewki: „Ty moja luba żona!“

Про се оповідане скажемо лише те, що манерований польський стиль і брак згадки, де, коли й від кого чув його Вагилевич, відбирають йому головну частку його вартости. Де з яких деталів можна догадувати ся, що воно було оповідане по руськи (зачęła głosić = почала голосити, назва дівчини домаха в значінню „домашня“ і т. н.); та не менше певне й те, що недотепні, в псевдоромантичнім стилу держані описи та характеристики, а навіть деякі деталі в роді семиголового kota Вагилевич видумав сам. Ще дивнійше робить ся, коли отсе оповідане порівняємо з двома казками, поміченими в збірці К. Вл. Войціцького „Klechdy, starożytnie podania i powieści ludu polskiego i Rusi“, виданій 1837 р. в Варшаві. Перше з тих оповідань „Brat i siostra“ поміщене під ч. 8 (стор. 62—65) представляє історію брата, що наважив ся оженити ся з сестрою, перед шлюбом справляє їй дорогі сукні, та вона перед виходом до шлюбу, повторяючи слова „Rozstap się ziemio! Brat siostrę za żonę bierze, To wielki grzech!“ — западаєть ся в землю, а тільки її слина ще якийсь час дурить брата-молодого, що вона вдягаєть ся. Оповідане кінчить ся тим, що сестра-невіста гине під землею. Друге оповідане подане тамже під ч. 10 п. з. Uciezka (стор. 76—81) дає казку про те, як молода царівна за порадою чарівниці тікає з замку, де її берегла иньша чарівниця, і в часі втеки спинає погоню своєї гонительки, кидаючи раз по разу гребінь, щітку, яблуко і простирало: з гребеня робить ся ріка, зі щітки ліс, із яблука гора, а з простирала море, в яким тоне чарівниця, що плила по ній на великім півні. Оба ці мотиви, як бачимо, входять у склад Вагилевичевої небилиці, а що й у Войціцького вони ще сильнійше перероблені і обставлені різними зайвими деталями, як і у Вагилевича, то годі зміркувати, чи є між ними який генетичний звязок, зглядно чи не покористував ся Войціцький записом Вагилевича. Правда, у Вагилевича ці мотиви досить недоладно скомбіновані ще з деякими иньшими, як ось мотив підземного царства, де сидять жінки-пращи, і кінцевий мотив жениха мерця. Але мотив підземного царства розвинений дуже слабо і склеєний з мотивом загибелі

сестри-невісти якось механічно, таї кінцевий мотив притулений до цілоти механічно, без відповідного мотивованя, яке в піснях і оповіданнях на сю тему буває іноді дуже влучне і поетичне¹).

Кінчить ся лист ось якою припискою: „Rosprawę Augusta odsyłam. Także posyłam ustęp z T. Syncella z Chronografii z prośbą, abyś mi był Pan łaskaw przelūmaczyć po polsku; potrzebuje do objaśnienia Kroniki“. Знаючи, що ір. Осип Борковский був чоловік широко очитаний і добрий знавець старих язиків, в тім числі й грецького, можна би догадувати ся, що сей і слідуючий лист були писані власне до нього. Ми знаємо з иньших жерел, що Борковский інтересував ся також фольклором і славістикою в найширшім обемі. Другий лист Вагилевича, писаний, як виходить із приписки, також у Ожидові, занятий знов тими самими темами.

Wielmożny Panie! Czyniąc zadość żądaniom Wielmożnego Pana Dobr., proszę mi przebaczyć że tak późno, jak dalece moje dość skąpe wiadomości siągają, udzielam przegląd Demonologii słowiańskiej.

Z oddziału Demonologii ludzkiej: Upior i Widma (Upiorzyca), Wilkołak, Topielcy i Topielicy: siedziba zatonia wodna, obrotnia baran, kaczką, prześcieradło. Stradczata siedziba powietrze, obrotnia lelek (aluco).

Z oddziału Demonologii żywiołowej: Rusalki siedziba wodna zatonia, obrotnia kot. Majki, siedziba wnętrze ziemi, obrotnia kot. Są miernego wzrostu, długo włosy, zawodzą kołowe tańce nigdy nie kończąc kręgów po pagórkach (ihrowiszczach). Strzygi, Dziwożony (Boginki), Kokezy i Kokeznicy stoja pośrodku między Majkami i Did'kami, siedziba wodna zatonia, wnętrze ziemi, są wysokie z wielkimi po za plece wiszącymi cyckami, tańczą, porywają dziewczki i parobki i wymieniają dzieci. Obrotnia: kot, żaba. Did'ki, siedziba bagna, u domowych piecysko, są niskie, pękate, z niemiecka ustrojone w czerwonych spodniach, obrotne: kot, żaba, mysz, człowiek. Rodzaje Did'ków: Chochliki, Łeleki strzegące skarby podziemne, Bobaki i Raraszki duchy domowe w czesko-słowiańsk. Pikulik nie wiem jakowe ma znaczenie, znamy powszechnie w czesko słow. Wij naczelnik gnomów, wysoki, żelazny, powieki do ziemi sięgają, obrotnia wilk. Gnomy (ziemiaki) dziwolagi ludzko-zwierzęce. Did naczelnik Didków niski na piędź, z siwą brodą, z batogiem w rękę, siedziba bez lub podziemne pałacy ze złotami owocowemi sadami. Jędza baba (w jednej niebylice zowie się

¹) Матеріяли славянські й иньші належні до сього мотива обробив проф. Сумцов (Н. О. Сумцовъ, Пѣсни и сказки о живомъ мертвецѣ, Кіевская Старина 1894, кн. III, ст. 440—458).

siostrą Dida) siedziba skały, stara baba w dziewięciu kozuchach, obrotnia płaz wielu-głowy. Leszy — siedziba lasy, obrotnia drzewa (Dobrochoczy i Turosik Leszy naczelne na Białej rusi). Zmora w poł. rus. Kikimora także należą do Majek. Żmij ognisty Latawiec Prelestnik (incubus), Latawica, Prelestnica (succubus) siedziba powietrze, obrotnia meteor ognisty. Wily w illyrsko-słow. i w czesko-słow. identyczne z Majkami. Ogniany: obrotnia koń. Morowa dziewica z ognistym wiankiem na głowie. Zle-dni dzieci wielko-głowe i brzydkie niszczące gospodarskie domy. Z oddziału Demonologii symbolicznej: Czart, rogaty, wielko oki z ogonem, obrotnia: kruk, gad biały i przystęp (bryonia alba). Anioł, obrotnia: gołąb, labędź

Zioła przeciw złym duchom, pół czartom: Pyłakun, Paproć, Neczujwiter, Toja, Trojan, Delan, Czosnek, Czartopłoch.

Więcej nie, chyba na przyszłość jeśli będę tak szczęśliwy nieco się dowiedzieć.

Tu byle demonologiczne z kroniki ludu południowo-ruskiego, moja obietnica dla Augusta.

I. Parobek hoży i młody nie mógł się ożenić, tak dalece, że gdzie się udał, blisko lub daleko, albo mu rodzice dziewczkę odmówili, albo dziewczka go nie chciała, lub jaki inny przypadek przed samym ślubem niweczył [sic!] jego zamiar. W takiem niedobrem położeniu jego rodzina rozbiegła się po bałach, radzić się co tu robić; lecz oprócz okazania i zażegania [sic!] nikt nie umiał zaradzić. Aż jedna bała rozwiązała czary wyczytawszy z gwiazd przyszłość parobka, i powiedziała: „Ty nie chodź i nie szukaj sobie żonę, bo wszystko nadaremnie — twoja sądzona Majka. Jeszcze ci poradzę, jak je ułowić. Kup na targu parę czerwonych botów i zejdź na ich igrzysko w nocnej porze, lecz dla bezpieczeństwa aby ciebie nie porwały, namaść sobie piersi i policzki czosnkiem, i schowaj trzy główki czosnku w pazuchę. Kiedy się zejda koła płasć, połóż opodal jeden bót“. — Tak się stało — parobek kupił na targu czerwone bóty, zabezpieczywszy się czosnkiem poszedł po sądzoną Majkę na igrzysko. Ot i zawiął wiatr dzwicznie, mile i Majki spłynęły z obłoków i koła jeły płasć. Parobek długo, długo patrzył się w zadziwieniu, w radości i prawie mechanicznie postawił bót na drodze. Majki po płasaniu pierzchały po błoniu, ot jedna ujrzała bót i pobiegła. Uzuje na jedną nogę, druga bosa, zdejmi, uzuje na drugą, to znowu tamta bosa. Więc na obie nogi bót naciągnęła. Parobek krzyknął i kiedy Majki przeleknione pirzchnęły, li Majka z czerwonym bótem nie mogła powstać. Parobek je porwał i rzekł: „Ty moja sądzona“. Majka nie opierała się, tylko rzekła: „Ja będę twoją żoną, tylko strzeż się, abyś mię nie nazywał nigdy Majką“. Wzięli ślub;

żyli z sobą już przez kilka lat. Bóg im błogosławił dziatkami. Aż jednego razu mąż podpił sobie i dalej swarzyć, i w swarze wymówił się: „Ty Majko!“ — Majka płacząc zniknęła w powietrzu.

Маємо тут досить недотепно з постатю Мавки сплетену середньовікову легенду про Мелюзину, пор. L. Desaiivre, La légende de Melusine, Niort 1885; Reinhold Köhler, Kleinere Schriften III, 265.

II. Gospodarz znachor z swoją czeladzią gromadził siano. Była pogoda, w południe zaczęły się chmury gromadzić. Wiatr zawiał, grzmoty, błyskawice. Gospodarz znachor rozkazuje swojej czeladzi szybko się zwijać, i sam stoży. Chmury się zbiły nad nimi, ciągle grzmi i szumi, wichry świszczą, błyskawice krzyżują się; lecz ani rosy nie kropłeje. Wtem nadjeżdża pan na białym koniu. Kón był wysoki i ogon mu się po ziemi włóczył; jezdziec oczy spuścił. Pan jechał prosto na gospodarza znachora, i kiedy się z nim spotkał, nie podnosząc ócz rzekł: „Puszczaj ludzie, bo mi się pomordowali“. Gospodarz znachor odparł: „Czemuś nie przybył do mnie w gości na Kupalo?“ — Ot t z tem słowem gospodarz znachor odszedł w leszczyne, a za nim pojechał pan; oba coś z sobą rozprawiali, lecz nie można było zasłyszeć. Po jakimś czasie gospodarz znachor wrócił z latoroską laskową w ręku. Wichry zawyły, potem głęboka cisza i lunął grad. Wypogodziło się; łąka sąsiednia należąca do gospodarza nieprzyjaciela znachora, była uścielona na dwa palce gradem, a na sianozęci gospodarza znachora li drobny deszcz porosił.

III. Była noc cicha i pogodna zimową porą, szyldwach na czatach chodził szybko zacierając ręce. Nagle w dali zamajaczał jezdziec na białym koniu. Szeldwach stał, jezdziec jedzie coraz bliżej, a szeldwachowi sam nie wie dla czego włosy się na głowie jeżą, i dreszcz go przejmuję. Kiedy jezdziec przejeżdżał, zaledwie szeldwach mógł przemówić: „Kto idzie!“ Na to jezdziec odpowiedział: „Zaraz będziesz wiedział.“ — Po jakimś czasie browar sąsiedni stał w płomieniach, tam gdzie jezdziec zajechał.

IV. Jechał gospodarz wozem ze sąsiedniego miasta do domu. Było późno pod wieczór. Ujechał kawał od miasta, patrzy się, biegnie chłopiec z olszyny; gospodarzowi dziwno było, skąd się tu chłopiec wziął i co by tak późno robił. Ot i dobiegł chłopiec do woza i rzecze niby na przywitanie: „Dobra noc!“ i wszystko¹⁾ skacząc to chwyci za koło to puści. Gospodarz był²⁾ trochę podпиты, więc bez bojaźni pyta się Did'ka: „Czy są tu pieniądze?“ — Did'ko rzecze: „Bardzo mało,

¹⁾ Дословний переклад з руського „все“; по польськи сказати б: ciągle. ²⁾ В рукоп. była.

i to moje. Dawniej było tu pieniędzy bez liku, lecz car pogański zabraw, kiedy siedmioma powozami tędy na Węgry uciekał. Jest pogłoska, że car pogański gdzieś w tych okolicach swoje skarby zakopał, ale ja wówczas był jeszcze mały, ta li tyle dobrze pamiętam, jak się konie u jego powozu urwały, a pojazd z góry stoczył się i oś się zламаła. I ja wówczas serdecznie uśmieł się!“ — To opowiedziawszy Did'ko świszcząc poszedł w las czarny.

V. Rybak w nocnej porze łowił ryby. Uszedł przeszło ćwierć mili po nad rzekę, połów był obfity, zaciągnął sieć w łęgu pod lesistą wierzchowiną, i słyшы jakaś nadpowietrzna muzyka zabrzmiała. Przysłuchuje się, muzyka zdaje się jeden raz zbliżać a drugi oddalać. Dziwno mu to było; aż gdzieś skądeś wziął się pan i spotkawszy się z rybakiem rzecze: „Nie bój się nic, jeden z naszych ożenił się na Węgrzech, a teraz wesele idzie!“ Muzyka się zbliżyła, dźwięki pełno, słodko rozległy się łamiąc się po lasach, i wszystkie drzewa i krzaki ścieliły się, kędy muzyka przechodziła.

VI. Gospodarz na poloninie ukrywał kolibę. Co ukryje, silny wiatr powieje i łub zerwie. Trwało to jakiś czas. Ot i w gniewie gospodarz cisnął nożem na przeciw wiatru, złorzeczając wiatrowi. Wkrótce i wiatr ucichł; gospodarz ukrył kolibę, ogień rozdał, nałożył i wieczerzę zgotował. Właśnie przy zachodzie słońca wieczerzał, aż idzie człowiek taki pokalęczony, że mu ni ócz ni twarzy nie widać. I rzecze do gospodarza: „Dobry wieczór!“ Gospodarz odpowiedział: „Daj Boże dobre zdrowie! Zasiadaj do wieczerzy!“ A człowiek odpowiedział: „Wieczerzaj zdrów!“ A potem po niejakiem milczeniu popatrzawszy się na gospodarza rzekł: „Masz szczęście! jak byś mię był nie przyjął uczciwie, był by ja cię nauczył, jak rzucać naprzeciw wiatru nożem. Widzisz, jakęś mię pokalęczył, a drugi [raz] strzeż się, nie rzucaj nożem na wiatra!“

Co się tyczy mojej podróży, bardzo mały co mógłem uzbierać, jeszcze tylko zostaje nadzieja przy lepszej pogodzie.

Mam kilka kolednych pieśni z Ożydowa, w niedzielę resztę wykoleduje Bereza, t. j. spiewca. Będę miał i nóty. W tych dniach pojedziemy na ekskursyę. Między innemi dowiedziałem się, że w Busku spiewa lud pieśń o Szeludywym Buniaku, co będzie najdawniejsza, a tém samém najważniejsza дума historyczna naszego ludu. Mam także kilka świeżych szczegółow do Demonologii.

Polecając się łaskawym względom W. Pana Dobr. zostaje z głębokim szacunkiem najniższym sługą D. I. W.

Augusta pozdrawiam i Karola Władysława Zapa.

Отсі листи крім чисто наукового інтересу поміщених у них фольклорних записів цікаві для Вагилевичевого біографа своїми

хоч скупими, але важними даними. Поздоровлене дописане на кінці другого листу для Августа, себто Бельовського і Запа свідчить про близькі і постійні зносини між обома поздоровленими і адресатом і потверджує думку про те, що тим адресатом був не хто иньший, як Осип Борковський. А коли так, то щиротовариський і наскрізь достойний тон листів Вагилевича, без тикання, без зайвих інтимностей і без брудних натяків дає нехибне свідощтво, що бодай у першій половині 1840 року, з якої походять оба ті листи, відносини між Вагилевичем і Борковським зовсім не були такі погані, як оповідає Головацький. Навпаки, Вагилевич ділить ся з адресатом своїх листів своїми науковими здобутками і поглядами, дає йому інформації в наукових питаннях і сам від нього просить послуг досить не мало-важних (переклад грецьких цитатів). Що більше, можемо догадувати ся, що саму поїздку до Ожидова, довший побут у тім селі і екскурсії в близше та дальше сусідство (Буськ досить віддалений від Ожидова) Вагилевич завдячував чи то впливам і зносинам, чи й матеріяльній підмозі Борковського. Без того в тих часах подібні подорожі були дуже марудні і коштовні. І подорож Вагилевича являється перед нами правдивою екскурзією з етнографічною та загалом науковою метою.

Се мусимо сконстатувати для самої точности в хронології подій. Коли вірити Головацькому, то скандальний характер відносин Вагилевича почав ся відразу, від самого 1839 р., коли Вагилевич вийшов із дух. семінарії. Оба наші листи доказують, що ще коло половини 1840 р. ті відносини були наскрізь децентні і для Вагилевича корисні. Се ще не значить, що вони пізнійше не погіршили ся, бо ж сам Вагилевич у своїй Автобіографії, до якої перейдемо зараз, кладе свій роман з Юлією на р. 1841—42. Але наші листи насувають нам на очи ще одну обставину, що не зовсім корисно свідчить про щирість та безкорисність польських панів у їх зноснах з Вагилевичем. Уже Головацький з натиском підносить, що для польських аристократів-літератів Вагилевич був цінним набутком, бо се була ходяча енциклопедія всякого знання, особливо в обсягу найціннішим для польських аристократів, в обсягу польської історії та генеалогії (ор. cit. 459). Та на скільки се багатство Вагилевичового знання служило йому чи то до брильованя в панських салонах, чи навіть до інформованя менше очитаних паничів при їх наукових чи беллетристичних працях, у тім не можна би ще бачити нічого злого. Знане нагромаджене в живій голові тим

ціннійше від мертвої бібліотеки, що лекше комунікуєть ся. Тай усі тодішні видні славісти мали похвальний звичай у своїх переписках обмінювати ся своїми знахідками, відкритями та висновками в біжучих наукових справах. Але отсі листи Вагилевича показують нам справу в троха иньшій, для адресата і його приятелів менше корисній сьвітлі. Річ ось у чім.

У р. 1845 видав Люціян Семенський, пізнійше славний польський критик та біограф, одну з перших своїх книжечок *Podania i legendy polskie, ruskie, litewskie*, zebrał *Łucian Siemieński*. *Poznań 1845*, 8°, 164 стор. Ся книжечка тепер велика рідкість, бо кажуть, що котрась із польських маїнатських родин, Потоцкі чи Чарторийські, знайшовши в ній щось образливе для себе, протягом кількох десятків літ скуповували всі її примірники, які могли дістати до рук, навіть при помочи своїх агентів викрадали їх з публичних бібліотек і палили¹⁾. Так само в збірнім виданю творів Семенського, що вийшло по його смерті, сеї збіорчки не передруковано. Крім гарної і тепло написаної передмови п. з. *Kilka słów o ważności podań ludowych* (стор. I—XX), де між иньшим висловлено догад про походжене наших казок із арабської збірки „Тисяча і одна ніч“, книжочка — 158 коротких оповідань, головнo місцевих та історичних традицій або демонольоїчних переказів. Майже виємком у польській науковій літературі треба вважати те, що редактор книжки в реєстрі змісту (стор. 159—163) вважав потрібним подати при кождім оповіданю жерело, з якого воно взяте. Він цитує там і хроніки і старих письменників і новіших етнографів, спеціально для українських тем Ізопольского та Войціцького. Та крім тих нумерів означених цитатами маємо в збірці ще невеличке число нумерів, при яких дописано редактором: *Z podań ustnych*. Можна би догадувати ся, що вони записані самим Семенським і я допускаю, що справді ним записані власне ті оповідання, що торкають ся польських околиць, спеціально Татрів. Але в числі тих нумерів, яких жерело означено сим терміном, маємо досить значне число (15) записаних з уст галицько-руських селян, розумієть ся, поданих тут польською мовою. Можна було всяко догадувати ся про походжене тих оповідань, та висше подані листи Вагилевича розв'язують сю загадку: оповідання записані в другім листі під цифрами II і VI майже слово в слово передруковані у Семенського під н-рами 121 і 122. Під

¹⁾ Ще 1885 р. я не міг знайти її в жадній львівській бібліотеці.

Львів. Бібліотека
АН УРСР

Львівська бібліотека
АН УРСР
№ 11- 34028

1.055 к. Фр.

н-ром 123 подано два оповідання п. з. Latawice, а під н-ром 124 оповідане Łeleki з таким же загальним означенням жерела „Z pod. ustn.“. З поданого у нас листу бачимо, що Вагилевич мав матеріяли й про ті роди демонів, про які тоді мабуть ніхто з польських етнографів не знав. Отже й ці оповідання мусимо вважати за Вагилевичеві записи. Ідучи далі за снім слідом і виділяючи оповідання записані з уст східно-галицького руського люду, які надто визначають ся рутенізмами в польським вислові, а яких жерело зазначено тим самим загальним терміном, можемо поставити здогад, що крім згаданих уже 4 номерів Вагилевичеві належать у сій збірці ще ось які записи: 54 Krzywoprzysiężna Pani (з Шляхтинець), 57 Zamek Jazłowiecki, 80 Kamień w Podkamieniu, 83 Ludzie obrócenі w kamień, уступи III і IV, 88 Upior і dżuma, 97 Lipa, 128 Miawki (Вагилевич називає їх Майками, одна й друга назва, як відомо, невірна; властива назва Навки або Мавки). Отже се затаєне Вагилевичевої назви при зібраних ним матеріялах ні в яким разі не можна назвати похвальним і товариським вчинком, навіть коли б Вагилевич сам під якимись впливами чи пресіями (на які натякає „цирограф“ наведений висше під ч. 4) зрік ся сього права до покладення свого підпису під ними. Чи і на скільки користувався Вагилевичевими записами другий польський етнограф, Казимір Войціцький, що в 30-их і 40-их роках із Варшави часто навідувався до Галичини, належав також до кружка О. Борковського і був особисто знайомий з Вагилевичем, — годі сказати. Висше вже ми звернули увагу на цікаву схожість записаної Вагилевичем „билі-небилиці“ з одним а властиво з двома оповіданнями поміщеними у „Klechdach“ Войціцького. Хто в сьому випадку був взірцем, а хто перерібником, се ще річ сумнівна з огляду на те, що Войціцький ще свободнійше поводив ся зі своїм матеріялом, як Вагилевич. В дописках до другого тома можна би вважати за Вагилевичеві записки такі вірування, як подане на стор. 148 з Перемищини про силу проклятя і стор. 152 (§ 4) оповідане про Гуцулку, якій чарівниця наслала жабу і яка за се помстила ся на чарівниці висушивши ту жабу, через що й сама чарівниця вмерла (передруковано у Семенського під ч. 96). Та певність тут менша вже хоч би тому, що Klechdy Войціцького вийшли з друку 1837 р., а були готові, як показує дата передмови, вже в грудні 1835 р. і можна сумнівати ся, чи вже тоді Войціцький, посередно чи безпосередно, був знайомий з Вагилевичем.

II.

А тепер приступимо до „Уривка з автобіографії“ Вагилевича, документу одинокого в своїм роді в нашій письменстві, якого публікація могла б видавати ся безцільною наругою над пам'яттю чоловіка здібного і нещасливого, але оправдується тим, що про ті факти опублікував Головацький на основі устних оповідань і плеток. Про події, про які Головацький говорить лише загальними рисами, сплывуючи з обурення, маємо тут холодну, простодушну і щиро наївну реляцію самого Вагилевича, обставлену масою деталей, реляцію або в головному правдиву, або подіктовану маніяцтвом і високо розвиненим божевільем. Уже хоч би з того чисто психологічного становища уривок Вагилевича заслуговує на пильну увагу; з його тексту побачимо, що він заслуговує на увагу і з многих інших причин.

Погляньмо поперед усього на рукопис. Се немов окрема цілість для себе. Чільна сторона чиста, на ній рукою Вагилевича написано титул „Wyjatek z Autobiografii, rok 1841 i 1842“, отже видно, що сам автор трактує сей уривок як цілість. Можливо навіть, що він сам потім віддер частину першої картки, де на обороті були записки з літа 1839 р. затитуловані „Rozdział IV. Wyjatek z Autobiografii“, щоб сконцентрувати увагу тільки на дальшій уступі, що під окремим титулом спеціально оповідає події літ 1841 і 1842. Ті події двох літ описані як цілість, не в формі дневника, а в формі суцільного оповідання по свіжым слідам подій. Коли був писаний сей уривок, не знати, але з його закінчення, де подається як позитивно правдиву звістку, що правительство згодило ся дати Вагилевичу дозвіл ординувати ся, і не оговорено тої звістки нічим, мусимо догадувати ся, що уривок писаний був тодіж, при кінці 1842 або в початку 1843 р., бо звістка про дозвіл намісництва швидко показала ся неправдивою і Вагилевич дістав такий дозвіл аж в початку 1844, а ординував ся, як відомо, аж в осени 1846 р.¹⁾ Так само нічогосінько не довідуємо ся, що склонило Вагилевича написати сей уривок; ніякого відтінка сердитости чи то на гр. Борковського, чи на головну героїню авантури, яку змальовано тут більше нещасною жертвою, ніж

¹⁾ Див. Ф. И. Свистунъ, Любовное приключение Ивана Вагилевича (Вѣстникъ „Народного Дома“ 1906, ч. 1, стор. 11).

героїнею, — тай у загалі ніякого сліду якоїсь рефлексії над тим, що се таке діється і до чого воно веде. Автор оповідає коротко, безбарвно, без риторики, стилем хроніки, наївно як дитина. Написавши ціле оповідання одним тягом він троха пізнійше взяв його знов на варстат і поробив масу поправок та доповнень поміщених на маргінесах. Із поправок важне особливо те, що автор, який зразу називав своїх знайомих повними іменами і прозвищами, потім поперечеркував прозвища, лишаючи хиба початкові букви. Декуди можна ще ті перемазані назви відчитати і ми транскрибуючи текст будемо робити се не зазначаючи окремо, що тут текст замазаний. Так само без особливих зазначень включаємо в текст усі Вагилевичеві маргінальні дописки, роблені швидко по написаню першого нарису. Зазначимо ще, що на початковій стороні оповідання про 1841—42 р. якась чужа рука, мб. котрийсь із ір. Борковських, у яких володіню був рукопис, у двох місцях ножиком вишкрябала назви, але так незручно, що в однім місці зовсім виразно лишило ся *hr. Du... Wo...*, а в маргінальній приписці ряд знайомих Вагилевича лиш троха потерпів.

Rozdział IV. Wyjątek z Autobiografii. Lato 1839 r.

[Ukończywszy] studium teologiczne spodziewałem się bardzo wiele na moje związki literackie [.] P. i Pawłem Józefem T. i pełen tych nadziei pożegnałem się pocałunkiem [.] Jasiem (współuczniem — перечеркнено). Oba byliśmy smutni, tęskni, że się rozstajemy o sobie mieli jedną obawę, żebyśmy nie zobojętnieli dla siebie, nie zapomnieli na siebie.

. w nocy i stanąłem drugiego wieczora w Haliczu u mojego współucznia zasiągnąłem różne wiadomości o tej starożytnej stolicy żąt, królów, biskupów i metropolitów bie spadającej, gubiącej się w sadach Lecz wieść była gługa [sic!] oprócz kilka drobno kilka ulic i kilka kamienic jakimśi xięciu o kurzych nogach. Bo z jej życia martwych pamiątek jednej pięknymi obrazami szczególnie ikonostasem greckiego stylu jam nie umiał ożywić z zbitego żwiru, a na nim rozwalin zamku z otworem do lochów nie mogłem ułamków muru rozrzuconych. Tak wprowadził mię mój współuczeń do Abrahama Leonowicza rabina Karaitów ści z Krymu z r. 1247, który przechował nawet język tatarski położenie bardzo światłego, i odtąd Halicz miał dla mnie tę samą wielką świetność asku. Jam go ujrzał w słońcu owego życia z tysiącem wieżyc, z sokołami molojcami z pro-

porcami nawet i bożyszcza stare przedchrześcijańskie wstąpiły w życia którym prócz wieście że był miastem, nic nie znalazłem, nawet odłamku muru. Jednak i Tustań miał prawo magdeburskie.

. owsa, a ztamtąd niernemi wzgórkami do Sarnek średnich w wzniosłej skale gipsowej, gdzie nie znalazłem nic wcale sprawie z mandateryszem na przeprosiny przyjęła mię pani drodze po lasach i górach na słoce przyjechałem do Monastyr. lecony od jego i mego przyjaciela pana K. W. Z. w Czechowie. Ztamtąd oba wyjechaliśmy do siostry mojego współcznia. Tu ujrzałem dwie siostry błąda z czarnym włosiem, czarnooka Zofia, starsza w latach z mojej pierwszej młodości wkrótce bardzo często i z wielką przy tyle malowniczych na wzgórzu zadniestrskie obnie snuje się obraz wszyst. współcznia pana Juliana Bukowinę: gdzie X. Stefana Hego X. dowiedziałem

Отсе і все, що полишило ся з записок про літо 1839 року. Із тих уривків важне для нас головно те, що вже тоді, зараз по виході з дух. семінарії, Вагилевич покладав великі надії на свої літературні звязки з неназваними панамі П. (може Павліковским) і Павлом-Йосифом (отже очевидно Поляком) Т. Про Борковского нема згадки, хоч можливо, що була на першій місці і видерта. Для біографа не безінтересна буде згадка про побут Вагилевича в Галичі, про його пошукування за пам'ятками, хід до Тустаня та візиту у караїтського рабіна Авраама Леонovichа, що тішив ся тоді серед польських і руських літературних сфер славою великої вченості.

Wyjątek z Autobiografii. Rok 1841 i 1842.

Zamieszkawszy we Lwowie u Józefa (hr. Dunina Borkowskiego — в рукоп. вишкрябано) chciałem ile możności skorzystać do moich prac literackich szczególnie z konwersacji z moimi kolegami (доп. на марґ. co się тyczy literatury PP. A. Bielowski, A. hr. D.... B[orkowski], K. W[ojcicki] Z. D. Z.). A że będąc jeszcze ciągle zajęтым panną Marią Zarzyką¹⁾ — zgłosiłem się listownie do H. Wł. Zapa, prosząc go aby się dowiedział od X. Birwina (?), jak panna Maria przyjęła moje oświadczenie, na co odpisał mi, że państwo Zarzyccy nie życzą sobie mieć we mnie zięcia.

(Rok 1841 zaczął się u mnie bardzo miłym wrażeniem: był to

¹⁾ Назва Zarzycka крім початкової букви замазана рукою автора.

list od pana Emeryka K. mojego dawnego przyjaciela — се дописано на маргі.).

Do Ożydowa¹⁾, gdzie mieszkał tak długo, obiecałem był dla wyjaśnienia plotek Pana Krzystofa J. starającego się o Panny Jozefy B. dowiedzieć od pana Józefa, trzy listy do rozpisałem²⁾; spotkał się istotnie z p. Krzyst. Janowiczem (назва крим J. замазана автором), z którym się zna z widzenia; że go zapytał, jak tam stoi z jego miłością w Ożydowie. „Kto to panu mówił, zapewne Wagilewicz“. Nawiasowo wspominając o mojej miłości. To doniosłem do panny Ernestyny Bartkowskiej. Wtedy przedstawił mnie p. Józef panie Antoninie P (пешта назви щільно замазана автором); była to osoba młoda, nieładna brunetka ale przytem bardzo wykształcona, literatka. Mnie zaś najwięcej była przyjemna z głosu, który mi bardzo żywo przypominał Marię Zarzycką moją kochankę.

Około połowy stycznia [ті слова перечеркнені автором і додано відсилач, але дописки нема ніякої] pojechałem w interesie p. Maurycego Ci....skiego mojego przyjaciela, męża w całem znaczeniu tego słowa zacnego do Ożydowa. Około połowy stycznia przybyła do Lwowa pani Bratkowska i doręczyła od swojej córki [початок цього речення первісно виглядав так: Było to właśnie wtedy, kiedy panna — ці слова потім перечеркнено] Ernestyny do mnie list napisała donosząc mi o skutku mojego listu z Derewlan i Lwowa. Gdzie były także zapewnienia jej szacunku. I prośba od panny Anieli Sierakowskiej o książkę do czytania. Naco dałem odpis i posłałem pod adresem panny Anieli książkę pod tytułem pierwiosnek z 1829 r. [Доп. на маргі. Wtedy przyszedł do mnie na przeprosiny P. Krz. Janowicz, przyjąłem go bardzo zimno i z pogardą.] Tego samego dnia stanąłem na noc w Ożydowie; list i książka nie doszła do Ożydowa. Przyjęcie moje było bardzo miłe, poznałem, że mnie państwo Sierakowscy mimo nieprzyjemności które zrobiłem obu kochankom, kochają jak syna. I ja rzeczywiście czułem się tam jak w domu. List mój z Derewlan bardzo wiele ubliżył panie Józefie — ona się mnie przelekła sądząc że mnie uraził jej kochanek tak że się będą ciągle mścić; były tam i spazmy, nawet wzywała się do spowiedzi, zapomniawszy że jest druga zemsta straszniejsza — wzgarda. Pan Sierakowski oświadczył, że ja mam słusność jeno w tem zrobiłem pomyłkę, że mu nie opowiedział owe plotki, które mię zra-

¹⁾ В рукоп. Оżyдовем kochanka i na moje pytanie odpowiedział mi Józef, że spotkał się i т. д. Слова від plotkę до że перемазани автором.

²⁾ В тексті було первісно: plotkę.

zają i żem nie zaciągnął [sic!] jego radę. To samo sądziła i panna Aniela. Wszystko to mi opowiedziała panna Ernestyna.

Bawiłem w Ożydowie 1½ dnia bardzo przyjemnie, doświadczając wszystko co może dać życzliwość żeńska człowiekowi uczciwemu, łącznie z szacunkiem męskim, rozumię tu państwo Sierakowskich, panię Bartkowskę i jej córkę. Zato panna Józefa zachowała się obojętnie, równie jak ja dla niej. Powróciłem do Lwowa z Sierakowskim. We Lwowie żyłem jak przedtem. Bywałem u panny Antoniny bardzo często, lubiałem ją słuchać mówiącą, chociaż mnie często nudziła wspomnieniem o swoim kochanku p. Chmielewskim¹⁾ uwięzionym z przyczyn politycznych. Zresztą i to ustało, rozmowa krążyła koło literatury. Na końcu, kiedyśmy się lepiej zaznajomili, na jej żądanie pożyczyłem jej do czytania moje prace literackie, lekkie poezye, rozprawy historyczno-etnologiczne, szczególnie o pogrzebach u Słowian i tłumaczoną nowelę z rosyjskiego pod tytułem uśmiech umarłego, która otrzymała od censury dwa ocenienia: typum non meretur i non admittitur. Wszystko to było przyjęte z wielką radością. Jednakowo ona nie ośmieliła się udzielić [mi] swoje wyroby umysłowe do przeczytania. Jedno to, drugie zaś że wtedy od moich kolegów, którzy właśnie wtedy zjechali się byli na 1 termin roku 1841 do święcenia, dowiedziałem się, że panna Maria Zarzycka mnie kocha i odpisała sobie moje fantazie do niej — odstęczyło mnie od niej; jednakowo nie przestałem bywać u niej i zawsze byłem przyjmowany z wielkim szacunkiem od jej domowników, a od niej nawet z nadspodzianym uczuciem dla mnie. Prawda żem siadał przy niej i w chwilach extasy brałem ją za rękę i całował, ale to było chwilowem. Czyniąc zadość jej życzeniu byłem z Józefem u Pani O.

(На марґ. дописано: Nie mogę zamilczyć, że na moje żądanie przedstawił mnie Pan Józef bogatej Pannie 40-letniej Julii Boratyńskiej, lecz nie byłem u niej tylko jeden raz).

W lutym chorowałem, wtedy przybył do Lwowa D. Magnuszewski²⁾ i miło mi było przy nim dla przypomnień z Załucza. Wtedy przybyła do Lwowa z panną Józefą Bystrzanowską i moja przyjaciółka panna Ernestyna i widziałem się z nią ostatni raz. Dowiedziałem się od niej, że p. Krz. Janowicz odpieczętował książkę i posłał pod adresem swojej kochanki, a list do Ernestyny zatrzymał u siebie dodając,

¹⁾ Назва, як звичайно, замазана. Роберт Хмелевський, арестований 1841 р., а 1845 засуджений на смерть і помилуваний на 15 літ в'язниці в фортеці. Амнестія 1848 р. увільнила його разом з іншими, пор. J. Krajewski, Tajne związki polityczne w Galicyi, стор. 98, 125, 127.

²⁾ Домінік Магнусевський, талановитий польський поет-романтик.

że się zgubił. Spędziliśmy z sobą kilka godzin u pani Guzykowej bardzo przyjemnie na rozmowie; między innemi ubawiła mnie wiadomość, że jest powszechne mniemanie w Ożydowie i w okolicach, że jam się kochał w pannie Józefie, i pożegnaliśmy się z zapewnieniem wzajemnej czci i szacunku.

(На марґ. дописано: Wtedy zacząłem pisać rozprawę o języku południowo-ruskim. W lutym także miałem przyjemność i nieprzyjemność z przyczyny uwiadomienia o literaturze [sic!] galicyjskiej w Aussland, gdzie także o mnie była wzmianka).

Postanowiłem był wyjechać na wiosnę do Zarwanicy, gdzie x. Łotocki i mój były kolega x. Wanczycki (?) wyszukali byli dla mnie odpowiednią partyę. Wtedy doręczył mi p. D. Zubrzycki pod jego [adresem] do mnie pisany list P. Pogodina z Moskwy, była to odpowiedź na mój list, gdzie wszystko com mógł kiedy się spodziewać podchlebnego jako literat z marzeniami szacunku i sławy urzeczywistniło się; szczególnie owe mianowanie mnie na członka korespondenta towarzystwa historii i starożytności rosyjskich. Odpis na ten list zatrzymał mnie do wielkanocy.

Зробимо тут маленьку перерву в оповіданню Вагилевича і попробуємо уявити собі його в тім моменті, до якого він довів своє оповідане. Бачимо молодого чоловіка повного надії на будуще, спеціально на наукову кар'єру. Він знайомий з широким кругом інтелігентних і упривілейованих людей, часто подорожує по краю, збирає етнографічні та всякі иньші матеріали, носить ся з науковими працями, про які згадують і заграничні публікації та товариства, при тім пише й публікує власні вірші та переклади, які мають деякий успіх бодай серед того круга, з яким він стикаєть ся. Але се не такий „морально-непорочний труженник“, яким малює нам його Головацький. Уривки з його записок із 1839 р. показують нам, що він крім старих руїн та хронік уже й тоді пильно цікавив ся жіночою красою. В початку 1841 р. він має вже в своїм минулім цілу любовну історію з Марією Зарицкою, панночкою очевидно попівського роду, коли його семінарські товариші, приїздячи в січні 1841 р. до Львова до висвячення, вміють оповісти йому про сю панну інтимні деталі і знають, що вона його коханка. Очевидно був се один із довголітніх „теологічних“ романів, що повстають із вакаційних знайомостей та празників, а основують ся на обовязку руських богословів женити ся перед висвяченням. Тай з того, що подас Вагилевич про своє панське окруженє, в яким очевидно був уже в р. 1840, не бачимо, щоб його положене

було таке недостойне, як представляє Головацький. З наведених више листів, писаних із Ожидова, бачимо, що Вагилевич жив там довший час і робив наукові екскурсії в околицю. З автобіографії бачимо, що там у Ожидові було досить інтересне товариство: панство Сераковські, а власне панна Анеля, вчителька Ожидова, її батько й мати, що любили Вагилевича як сина; панни Ернестина і Юзефа Братковска (чи Бартковска), з якими Вагилевич товаришує а інколи й інтригує в міру того, як до них заскакують иньші паничі. Інтрига з якимось Криштофом Яновичем робить Вагилевичеві тепер і пізнійше деякі прикrostи. Одним словом, звичайні історії в життю людей середно освічених і не змушених заробляти власною працею на хліб насущний, а ще до того в тих панщизняних часах, коли на панів працювали під канчуком мужики, а пани мали лише два способи заповнити своє жите: політичну конспірацію або любовні інтриги. Вагилевич до конспірації не пристає, хоч у гуртку, що купив ся біля Борковського, були й конспіратори (Бельовский, Хмелевский і певно й иньші); за те тим горячийше ввійшов у сїть інтриг і пльоток і сальонових любощів. Те, що він говорить про свої зносини з панною Антоніною, найкраще характеризує його тодішнє жите у Львові; щоб та панна Антоніна грала з ним комедію за намовою Борковського, щоб і иньші особи згадані в тій частині автобіографії, мали його за блазня, сього, здасть ся, ніхто не скаже, тим більше, що Вагилевич, як побачимо далі, був дуже чуткий на кождий фальшивий тон у товариськім поведженю. Ми не бачимо доси, щоб Борковский занадто менторував його і держав при собі; навпаки, Вагилевич живучи у нього має повну свободу рухів; на його власну просьбу Борковский вводить його до сальону панни Боратинської, але не силує його ходити туди з ним частійше. Що Вагилевич як Русин і попович без особливо прикрого почуття міг обертати ся в тих польсько-панських кругах, се також не буде дивувати нас, коли зміркуємо, що се був круг переважно молодих людей пронятих пропагандою демократичних поглядів, ідеями збратання народностей і вирівнювання соціальних контрастів, хоч і як романтичні форми прибирали ті ідеї в їх головах. Гарний, талановитий попович, що вмів писати не погані польські вірші та говорити гладкі компліменти, не мусїв а ргіогі бути такою комічною фігурою в сальонах польських дідичів, державців та лісничих, бо се головно ті сфери, в яких обертаєть ся Вагилевичева автобіо-

графія, як се виставляє Головацький. А тепер далі в автобіографії!

W poniedziałek wielkanocny napomknął mi pan Józef, że pewna młoda osoba z dobrego domu życzy sobie ze mną się zapoznać. We wtorek po 5-tej przyszła młoda ładna panna z modremi, dużemi oczami, z szerokiem czołem, małemi ustami i jasnym włosiem. Bawiła do 8-mej, rozmawiała dużo i rzeczywiście na pierwszym wstępie bardzo mnie była zajęła, jednakowo nie wziąłem ją za co innego, tylko za dziewczynę rozkoszy (lub raczej za osobę która nie będąc szczęśliwą za mężem szuka to szczęście za domem — ci слова перечеркнув автор і написав між рядками). Prawda, że drżała, że płonęła, ale się wcale nie opierała ani pół słowem, zresztą bardzo przyzwoite było jej zachowanie w akcie. (Użyłem na jej ciele rozkoszy — ci слова перечеркнено) i tak mi była bardzo przyjemną jak żadna (остатнє слово перечеркнено і над ним дописано: rzadko; далі йдуть ось які перечеркнені слова: być może, że była dotychczas nietknięta). Całowaliśmy się i ja wypytywałem się, jak się podobałem, na co odpowiedziała pocałowaniem; chciałem (ją do siebie przywiązać — ci слова перечеркнено і над ними написано:) z niej wybadać, skąd ona, co ją spowodowało, że do mnie przyszła; ale tylko się dowiedziałem, że się zowie Julcia i że mieszka na halickiem (тут вичеркнено два слова: за podsieniem, і далі дописано між рядками: і że będzie u mnie często. Wybadywania te odbyły się przed zwierciadłem i oboje patrzaliśmy się sobie oko w oko z tym ogniem rozkoszy, w którym nie żal i umierać). Odprowadziłem ją do małego domu na halickiem przedmieściu wzięwszy po pod rękę i wtedy być może że jej mówiłem i o ożenieniu się (над сим дописано між рядками, блідим чорнилом: bardzo się lękała, aby ją kto nie widział, na pocieszenie jej). Na odchodzie pocałowaliśmy się. (Далі дописано нижнійше між рядками: Prawda, że Julcia zrobiła na mnie przyjemne wrażenie. Ale widzenie się z nią Józefa na balu u P. O. potwierdziło moje mniemanie, że jest rozkosznicą z wyższej klasy i że stosunki z nią nie powinienem za nieistniejące. Ja się także dowiedziałem, że się ta osoba zowie się Julią B.

Над сим епізодом зупинимо ся хвилию, хоч сам собою, так як його представив Вагилевич, він не має в собі нічого неправдоподібного ані навіть романтичного. Таких Юлій із малого домика крутило ся тоді біля аристократичної молодіжи певно не менше як сьогодні, але відносини між ними і їх селядонами були інтимнійші, ближші, бо все те ремесло було ще більше патріархальне, не заражене міжнародною спекуляцією так як тепер. І Вагилевич очевидно вірним чутем відгадав, з ким має

діло, а факт, про який згадує зараз далі в своїй автобіографії, мусів ще ліпше переконати його.

Та погляньмо, як про сей епізод пише Головацький! „Борковский почав від того, що розбудив у Вагилевича славолюбність: він величав ніби-красоту його ярко блискучих чорних очий, його чудово-гарне чорне волосе. У всіх товариствах, певно з намови Борковского, всі дами потверджували се з тисячами підхлібних додатків. Вагилевич почав вірити сьому, що він красун не на жарт і може бути львівським дон-жуаном. Цілими годинами він пересиджував перед зеркалом, робив різні вигадливі причіпки і любував ся своїми чорними очима. Борковский, розумієть ся, жартував над сим самолюбством свого клієнта і підсичував його пристрасть. В приятельських розмовах вивідавши, який у нього ідеал краси, Борковский настроїв Вагилевича, аби писав вірші, піддаючи йому теми і мотиви. Вагилевич писав мрійливі віршики і деклямував свої твори; декілька з них Борковский дав надрукувати в видаванім у Львові журналі „Dziennik mód paryskich“. Всі дами були ніби то в захваті, весь польський учений кружок не знаходив досить слів похвали і з намови Борковского величав Вагилевича, порівнював його з Петраркою, Байроном, Міцкевичем і розумієть ся, ставив його висше всіх. Ідеал жіночої краси у Вагилевича була блондинка з голубими очима... і Борковский переконав його, що він повинен вишукати собі предмет любови так як усі великі поети. Борковский перебрав усі гарнозвучні жіночі імена і Вагилевичу більше всіх подобало ся ім'я Юлія — блондинка з голубими очима. Все товариство почало впевняти Вагилевича, що у нього поетичне, ясновидне прочуте, магнетизм серця, несвідомий потяг до незнайомої особи, що з таким самим симпатичним настроєм пристрасно любить його і марить про нього. По якімось часі Борковский виявив Вагилевичу секрет: єсть Юлія, блондинка з голубими очима, з високо аристократичного дому, смертельно закохана в чорні очі і чорні кучері Вагилевича. Вона вяне, терпить без надії і т. д. і т. д. Хтось там, якась бабуся сказала тітусі такого-то графа, а граф такому й такому, і нарешті під секретом се донесли Борковському. Зблизити ся з нею не можна — її обставини і особливо лиха мачуха не допускають до того. Вагилевич знов писав сонети, які Борковский знайшов змогу передавати через тітусь, бабуся і т. н. самій Юлії; завязав ся інтересний фантастичний роман розміяного любовника з небувалою любовницею. Весь кружок Борковского,

особливо дами підхопили зі співчутем завязану інтригу. Пішла довга переписка. Вагилевич діставав через співчутливих тітусь любовні листи від Юлії і посилав сею самою дорогою свої пристрасні відповіді віршами і прозою. Нарешті мрійник почав сумнівати ся і забажав бачити предмет своєї любови, і Борковский уладив діло так, що в означений день на елегантській мші в єзуїтськiм костелі, в такій і такій лавці буде мнима Юлія з тіткою і завидющою мачухою. Вагилевич пішов до єзуїтського костела і зза угла заглядав обережно, щоб незаметно стрітити ся з голубими очима мнимої Юлії. Періпетії тої стрічі тягли ся довгий час; мої приятелі подавали мені ріжну всячину, неймовірні байки.

„Борковский був невичерпаний у фантастичних видумках. Раз він доніс Вагилевичу під секретом, що Юлію вивезли за місто до с. Кривчиць „на дачу“, і вона бажає побачити ся зі своїм милим. За намовою Борковского Вагилевич ходив за шість верстов до Кривчиць, ждав у саду, а нарешті зважив ся зайти в саму „дачу“ і запитав: „Gdzie tu jest ta Julia, co ja ją kocham nad życie?“ Упереджені „дачники“ насміяли ся доволі над полу-божевільним і відправили його ні з чим назад. Борковский упевняв, що лиха мачуха розбила все.

„Подібні історії повтаряли ся раз за разом. Закохана Юлія буцім то побажала обміняти ся перстнями з Вагилевичем. За посередництвом різних тітусь, бабусь, вірних покоївок, льокаїв і т. н. Борковский ніби то здужав передати перстінь від Вагилевича, і Юлія ніби то передала свій перстінь зі своєю шифрою і з ріжними емблемами. Йому закрутили голову до тої міри, що кождий міг видумати яку хоче несенітницю, а Вагилевич вірив усьому. Укладано ріжні проекти — тікати обом закоханим за границю — до Франції, Швайцарії, Англії, Америки. Юлія ніби то згоджувала ся на все. І Вагилевич снував мрії про якесь райське жите в далеких краях з предметом своєї пристрасної любови і виливав свої мрії в листах до Юлії і одержував (ніби то) від неї такі самі любовні листи; але бистре око мачухи ніби то розбивало всі пляни; Юлію годі було вивести і т. д.

„Розпусна фантазія старого кавалера Борковского придувала ще один огидний жарт, що дав новий матеріал до фантастичних байок. Борковский обіцяв уладити для ніби то обручених і в фантазії повінчаних Далибора і Юлії шлюбну ніч (!), запевняючи, що такі історії трапляють ся в аристократичних

кругах. Вагилевич увірив, що Юлія згодила ся задля нього зробити такий крок. Одної прегарної ночі в часі запусу заїхала замаскована дама до квартири графа. Борковський мовчки вказав їй кімнату, де було приготоване шлюбне ліжко. Ніби то Юлія розібрала ся і погасила свічку; на голос дзвінка Борковський впустив Вагилевича в самій білизні до зовсім темної кімнати, сказавши йому, в котрім куті лежить Юлія і взявши від нього обіцянку „под гонорем“, що не промовить до неї ані одного слова. Тої самої ночі в означеній годині від'їхала безмовна маска, якої Вагилевич не бачив більше“ (Кієвская Старина 1883, ст. 461—463).

Я навмисне подав у дословнім перекладі ціле се оповідане, бо воно в порівнянню з оповіданем самого Вагилевича дає найліпшу міру, яке фантастичне понятє мав Головацький про факти і про дурноту та недогадливість Вагилевича, як наївно і злорадно брав на віру „разныя разности и неимовѣрныя басни“, що наговорювали йому приятелі про Вагилевича та з яким беллетристичним талантом умів він ще приперчувати ті нісенітницї. У всьім оповіданю Головацького, як бачимо, крім кількох імен осіб нема майже ані слова правди; вся історія з Юлією мала зовсім иньший хід і початок і, як побачимо далі, иньший кінець. Хоч і як легкомисний був спосіб життя Вагилевича в ту пору, то всеж таки не був він таким бездонним дурнем, як його малює Головацький, та мабуть і Борковський не був таким надлюкою та zarazом таким всевладним суфестором, щоб міг ні сіло ні внало зробити ціле своє окруженє спілником у своїй глушій і безцільній грі з Вагилевичем. Певна річ, Борковський дозволив собі жартовувати з Вагилевича в стилу улюблених зрештою „панських жартів“, підсилаючи йому знану собі Юлію, але требаж тямити, що се були панщизняні часи, в яких ще й не так жартовано з людською гідністю; а по друге, жарт Борковського був на стілько прозорий, що Вагилевич, як бачимо з його автобіографії, майже від першої хвилі не сумнівав ся що до характеру Юлії і що до своїх зобовязань супроти неї. Історію суфестії Борковського, позаочних любощів Вагилевича з невиданою ніколи Юлією, позаочних заручин, кореспонденцій, плянів утеки, пошукувань у Кривчицях і т. і. — все се мусимо признати вадумкою коли не самого Головацького, то тої сучасної сфери, яка інформувала його.

Правда, дальший роман Далибора й Юлії приняв справді фантастичний, неправдоподібний напрям, але зовсім иньшого

змісту, ніж се могла збагнути фантазія Головацького тай ще до того в таких формах, які й Борковский усього менше мав би інтерес і охоту сугієрувати своїому клієнтови-плебееви. Подаю дальше оповідане Вагилевича в повні з його рукопису, признаючи з гори, що не вмю знайти критерія для осудження, де тут кінчить ся дійсність, а де починаєть ся манія еротична і викликана нею божевільна фантазмагорія.

We czwartek (пригадую, що попереднє оповідане зупинило ся на вівтірку великодного тижня, як побачимо далі, на дні 16 цвітня 1841 р.) byłem ostatni raz u Panny Antoniny Piwockiej (? назва замазана, як звичайно, але букви skiej видно досить виразно) i przyjmywała mnie bardzo grzecznie, prosiła abym u niej często bywał.

W soboty [sic!] poczułem jakieś pieczenie w członku męskim; nie wiedząc co to takiego kryłem się z tem aż po użyciu kobiety, — a wtedy odkryłem się z tem przed Józefem, który to wziął za tryper, nie mogąc wierzyć, aby to pochodziło od Julii — obwiniał mnie, że się udawał z innemi kobietami ulicznymi, co zaś nie było. Jednakowo (jego uwaga że — ci три слова перечеркнени) wszelkie fenomena tej choroby były łagodne i ustawały powoli (bez leków, a z mojej że ustają bole brzucha, objawiły te cieczenie jako flegmowo-hemoroidalny odpływ — те що в скобках, у рукописі перечеркнєне). Trwała ta choroba od połowy kwietnia do (połowy maja — перечеркнєно, а над рядком дописано:) końca czerwca, (odtąd zaczęła gasnąć — перечеркнєно). Далі дописано на марґ.: W przeciągu maja Panna Antonina P. niepokoi się, że u niej nie bywam. Niepokój jej uderza Panią O., której dużo miłego nagaдала o mnie. Z niepokoju powstaje smutek, a ze strony P. O. gniew. Wszystko to obja się o uszy mojego przyjaciela pana Józefa, który mnie tłumaczy chorobą, lecz nie przyjmują to tłumaczenie twierdząc, że często mnie widują chodzącego. Lecz rzeczywiście nie było niepodobnem nigdzie pójść prócz przechadzek na wolnem powietrzu, i to długich, a potem różne kłopoty tak mnie zajęły, że wołałem wszystko znieść, byle z nich wyleść. (Доси марґінальна дописка).

W końcu maja rozeszła się wieść, że dziewczyna ładna blondynka arfistka, co się utopiła w stawie pałczyńskim na Boże ciało, była zakochaną w mężczyźnie z jaskrawemi oczami, długimi włosami i czmarze niebieskiej z czarnem axamitnym kołnierzem (i że — перечеркн.) od czasu kiedy go raz ujrzała в трактирни, а не widząc podobieństwa połączyć się z nim, będąc за uczciwą, aby się jemu oddać, życie sobie odebrała. Z opisu wykombinowano, że ten mężczyzna byłem ja. I rzeczywiście, że два рази widział в зимі молодę ładнє blondynкє ar-

fistkę, raz w traktierni, a drugi raz w sieniach i oba razy (nie mogłem się jej napatrzeć — се перечеркнено і написано над рядком:) całą duszą wpatrzyłem się w jej duże modre oczy, a nawet z myślą, że bym sobie życzył taką mieć żonę.

Wtedy ujrzałem pierwszy raz z okna naprzeciw na balkonie ładną, bardzo ładną blondynkę z czystym greckim typem, i pierwsza moja uwaga do p. Józefa była: co to za anioł! Odtąd ile razy była na balkonie, z wielką radością patrzyłem na nią. Aż jednego razu był u nas p. Xawery Jaworski (do którego dość lubiłem — ostatni był to pojaw miłości chłopcow) i wszyscy trzej stanęliśmy w oknie i na balkon patrzali. Wtedy X. Jaworski zdjęty ciekawością pytał się swojego kolegi: kto to jest taki? Z kolegium przyniósł wiadomość, że to jest panna Marja Baczyńska, córka adwokata i że ona i jej przyjaciółka słyszały te zapytanie jego i że się ze swej strony pytały o tych z naprzeciw, szczególnie o (mnie — перечерк.) tym w szlafroku patrzącym się przez lornetkę — byłem to ja. Odtąd rozpoczęła się moja miłość do panny Marji Baczyńskiej. Kazałem jej oświadczyć, że na pierwsze wejście zrobiła na mnie wrażenie i że ja z duszy życzy (sic!) żyć z nią do zgonnie. Odtąd Maria uwiadomiła mnie, kiedy będzie u państwa R. z wizytą. I ja nie omieszkiał z okna patrzeć na balkon i lubować jej oczami, rumieńcem i żółtym włosom.

Gdy się to dzieje, przychodzi do nas Pan Krz. J[anowicz] oświadczając panu Józefowi, że go z mojego natchnienia zrobił szpiegiem, rozszerzywszy, że on denuncjował niejakiego Roberta Chmielewskiego emigranta, przy którego wzięciu byli zaaresztowani pp. Mar. hr. Z., W. S., K. H. i inni. Co zaszło między mną a nim, należy do mnie; czy on denuncjował, czy nie, nie mogę wiedzieć i na tej wiadomości nic mi nie zależy, — tak oświadczyłem moim znajomym na zapytanie, dodając, że zatrzymanie listu pisanego do p. Ernestyny Bartkowskiej i rozpieczętowanie xiążki nie da się niczem uniewinnić. Takowe napady działały się bardzo często, nie tylko u pana Józefa, ale i u D., P. Leona K[oreckiego], A. W., L. D. i A[ugusta] B[ielowskiego], z pogroźkami, że ma na to dokument, — był to mój list pisany do Ernestyny; gdyż zapytano go, skąd go dostał, odpowiedział, że mu go dał p. Władysław Sierakowski, indziej, że mu dała panna Ernestyna Bartkowska, że jej sam z rąk wydarł i t. d. Ale to śmieszna była napaść i p. Krzyst. J. został na końcu pośmiewiskiem świata.

Z początku czerwca dowiedziałem się pierwszy raz, że wskutek spółkowania z Julią ona została matką. Główne wrażenie było, że to jest kłamstwem, raz dla tego, że raz miałem z nią do czynienia (a drugi raz — сї слова перечеркнено, а над рядком дописано:), jednakowoż

chwilami miałem bardzo miłe wzruszenie radości, że dałem życie istocie, którą mogę nazwać moją, i sama matka odtąd nie była dla mnie obojętną, chociaż ja ją nie kochał wcale będąc rozmarzony miłą, ładną Marią, która mie chciała z duszy uszczęśliwić i którą ja chciał uszczęśliwić nawzajem.

Kilka listów od ojca i brata wieda miło [sic!] mnie o zapytaniu konsystorza tyżące się [sic!] mego prowadzenia po ukończeniu teologii. Aby przerwać te zapytania poszedłem do x. prefekta Malinowskiego i tu dowiedziałem się, że między pięcioma którzy zostali prenotowani w presidium jako podejrżani, i ja jestem wymieniony. Byłem u x. Rektora, podowczas Grz. Jachimowicza i ten mi uwiadomił, że to najwięcej o to idzie, że bywałem po różnych miejscach i zajmowałem się rzeczami nieodpowiedniami stanowisku duchownemu, i radził abym wyjechał do rodziców, wnioskując, że nastąpi komisia fori mixti. Ale to była rada nie bardzo odpowiednia dla mnie, raz że moja choroba a potem i serce zajęte, głowa zakłopotana kazały ¹⁾ mnie zatrzymać się we Lwowie. Tak ja napisałem do ojca, aby mnie przysłał od dziekana wezwanie do mnie. Tym czasem w domu na mój list matka i ojciec bardzo się niepokoją i ojciec do Lwowa wyjechał. Wtedy miałem tę przyjemność z przyjazdem P. Mag. widzieć trzeci i ostatni raz jego kuzynkę pannę Silwię S., która mię była tak zajęła w r. 1838 i przy której dziwne uspokojenie duszne czułem zawsze, ile razy przy niej byłem. Nie mówię, że ją kochałem, choć byłbym ją kochał i to tą miłością długą, powolną, którą tylko śmierć kończy. Z odezw do mnie pana D. M. mego przyjaciela poznałem, że i ona to samo lub coś podobnego do mnie. Przed samym moim wyjazdem byłem u państwa M. i pojrzałem jej w oczy; wtedy także mówiłem z nią dużo i pocałowałem ją w rękę.

Jeszcze miałem drugą wielką bardzo przyjemność: widziałem się z Panem Emerykiem K., moim niegdyś przyjacielem od serca, niewidzianego [sic!] od r. 1832. Widzenie to bardzo było zajmujące z mojej i jego strony — patrzaliśmy się na siebie przypominając każdy rys twarzy, nasze znajomość świata i wiedze dawniejsze odżyły w terażniejszości.

Z przybyciem ojca jeszcze się wahał, czy wyjeżdżać, czy zostać, na końcu wyjechałem, — i to była pierwsza wielka pomyłka, którą zrobiłem i za którą do dziś dnia cierpię. Na wyjeździe dałem zlecenie panu Józefowi, aby ile możności załatwił mój interes z Julią jeśli będzie można, a zresztą o wszystkim doniósł, co zajdzie, bo nie chciał

¹⁾ В рукоп. казлы.

bym, aby przezemnie została nieszczęśliwą, tem bardziej dziecię, które jako bękart zawsze będzie nieszczęśliwe. Prosiłem go także donieść mi co o Marii, którą kochałem, i o Antoninie, którą niechęć rozkochalem i o Silwii, której sprzyjałem.

W czwartek w największą słotę wyjechałem ze Lwowa, w niedzielę byłem u dziekana kałuskiego x. Gnidkowskiego, zainsynuowałem i dałem rewers na odebranie zlecenia konsystorialnego. Zresztą xiądz dziekan, starzec bardzo miły i miłośnik literatury sławiańskiej¹⁾. Rad byłem z poznania się z nim. Tego samego dnia przyjechałem do moich rodziców do Zawoja. We środę odwiedziłem mojego byłego kolegi [sic!] x. Jana Hrehorowicza, kooperatora Bohorodczan. Wtedy otrzymałem list ze Lwowa od pana K. W. Z., był to właściwie list od pana Jana B., mojego byłego kolegi z sanockiego. Wkrótce potem drugi list od pana Józefa, były tam wiadomości o mojej, jak ją odtąd zacząłem nazywać, narzeczonej Julii, i ja napisałem do niej oświadczenie wystawiając siebie całkowicie jakim jestem z grumasami (nie wspominając przyczyny że sądziłem — *сі слова перечеркнені, остатне поправлено на*) sądząc że pozna przyczynę tej mojej pisaniny. Było tam i uczucie, ale bardzo słabe. Czekałem odpowiedzi na mój list, lecz nie mogłem się doczekać. Działo się to w lipcu.

Następne miesiące [sic!] minęły mi spokojnie przy pracach literackich, bo nie mogąc się doczekać śledztwa, na które się spodziewałem, oddałem się moim ulubionym pracom filologiczno-etnologicznym. Tyle tylko miałem jak dla mnie śmiesznych napadów oświadczyć państwu rodziców, że życzą sobie, abym się żenił z ich córkami, to samo mówili mi i rodzice, ale ja odpowiedziałem, że moją żonę gdzie indziej postanowiłem wynaleść. Zresztą bardzo mi się nudziło, bom przywykły do życia wielkiego świata literackiego. Przybycie mojego brata prawnika Mikołaja wielce mię ucieszyło. Z nim odbyłem pielgrzymkę do Maniawy w celu odwiedzenia poświętego miejsca, rozwalin Skitu monastyra. Przy końcu listopada napisałem list do Pana Augusta (dla p. Józefa — *сі три слова перечеркнено*). Na co odebrałem odpis, w którym mi nie wyjaśniło się moje położenie presidialne, nawet więcej za-

¹⁾ Від о. Гнідковського лишила ся гарна збірка нар. приповідок списана в Калушині. По його смерті 1861 р. ся збірка невідомим способом опинила ся в Петербурзі між паперами Р. Георг. Товариства і була 1868 р. разом зі старшими збірками галицько-руських приповідок опублікована якимось Вислоцким п. з. Пословицы и поговорки Галицкой и Угорской Руси (Заниски Имп. Р. Географического Общества по отд. этнографіи, т. II, С. Петербургъ 1868, стор. 227—362, див. мої Галицько-руські нар. приповідки, т. I, стор. VII—VIII.

wikłały. Na drugi list pisany do Pana J. tylem się dowiedział, że mój interes z Julią wcale się nie skończył. W grudniu wyjechałem z domu z Zawoja do (Kałusza — перетчеркнено) Моścиск¹⁾ do dziekana z moim bratem w goście, było to oraz uwiadomienie go o moim wyjeździe do Głuchowic, które nastąpiło na drugi tydzień. Wyprowadzała mnie moja siostra do Kałusza po pożegnaniu się rzewnem z moimi rodzicami. Zresztą podróż odbyłem bardzo szczęśliwie, była pogoda, droga dobra i takimi stronami, któremi nie jechałem jeszcze. Z Kałusza wyjechałem w poniedziałek, a stanąłem na noc we wtorek w Głuchowicach. Tu mi się wszystko wyjaśniło, co zaszło we Lwowie w mojej niebytności.

Panna Antonina P. po moim odjeździe płakała, chorowała. Ale to przeszło, uspokoiła się na końcu po wyjeździe Pani O. Panna Marja B. mniemając, że ja się gniewam, była się zdycydowała przyjść i mówić ze mną u mnie. Smutek jej i płacze nie uszły uwagi matki, i tej zeznała, że się kocha we mnie, i gdy jej matka ogadywaniem nie mogła wybić z głowy przedmiot miłości i oświadczyła, że jej [sic!] woli widzieć na katafalku, jak przy ołtarzu ze mną. Wtedy się koło niej kręcił Pan P. nie zalecający się ni powierzchownością ni wykształceniem, temu matka sama oddała córkę, tak że się zdziwił nad swoim szczęściem, widząc że panna i patrzeć się na niego nie chce. Tymczasem córce powiedziała matka, aby mu nie odmawiała, kiedy się będzie oświadczać, bo inaczej wszystkie jej zęby wytłucze; córka upadła matce do nóg prosząc ją o litość, powtórzyła się ta scena kilka razy i Maria padła ofiarą dziwactwa matki. Żał mi jej było bardzo, ale ratować już ją nie mogłem w żaden sposób, wnioskując, że się może już przyzwyczaiła lub że się przyzwyczai do męża nieluba.

Panna Silwia S. bawiła we Lwowie przy państwu Magnuszewskich miesiąc przeszło i wtedy się wiele o mnie dowiedziała, co w polowie przyjęła.

Od mojego wyjazdu od Julii co dnia zaczęli przychodzić posły i posłanki; gdy im powiedziano, żem wyjechał, pytali się, gdzie? Wtedy Julię wypędziła z domu matka, oświadczając jej, że sobie postąpiła lekkomyślnie i że przez to nie ozyskała wcale przywiązanie do siebie; a ciotka jej Pani starościna Ms. wzięła do siebie obiecawszy się, że się nią bardzo szczerze zajmie. I rzeczywiście wskutek tej obietnicy była z nią u pana Józefa, gdzie dużo, bardzo dużo mówiono o mnie. Treść tej rozmowy były obowiązki matki dla dziecka, że to są

¹⁾ Се не місточко Мости́ска між Львовом і Перемишлем, а село Мо́стиці недалеко Калуша.

najświętsze obowiązki, przytem głośno i szeroko o familiach, które są skoligacone z nią. (Była tam wzmianka o jakimś Panu Ignacym K. który aby nadać większą wiarę swoim gadaniom o mnie nie bardzo pochlebnym powiadał, że jest moim krewnym i że mnie bardzo dobrze zna i moją rodzinę, w czym się pokazał nikczemnym — орце речене дописано на мапр.). Sama Julia zachowała się bardzo skromnie, było to najczystsze uczucie uszczęśliwiające tym płodem pod sercem. Ale już wtenczas widać było, że się dostała do rąk osoby niemoralnej, jaką [była] jej ciotka, która ubiera się w larwę przyzwoitości, aby skorzystać z tego z ludzi cierpiących. Na list mój, który ją zaspokoił, dała odpis officialny, rozumie tu o obowiązkach ojca do dziecka. Bawiły obie 4 godzin i zakończyła się rozmowa tem, że przy końcu października jeszcze się raz zgłoszą, a wtedy ostatni raz chcą się dowiedzieć, co ja myślę, abym nie żałował. Odtąd byli posły i posłanki częstsze, sama Julia została ostrzeżoną od ciotki, spodziewała się, że ja przyjadę, ale ja o niczem nie wiedziałem, bo list, co pan Józef do mnie pisał, na pocztę przepadł.

W kilka dni po moim przyjeździe do Głuchowie byłem we Lwowie; wtedy dowiedziałem się, że pytanie, czy mam być ordynowany czy nie, jeszcze się nie było rozwinęło. W takim stanie uważając stosunki z Julią za nieistnące z przyczyn zerwanych warunków oświadczyłem się przez Pana D. M. pannie Silwii.

Jednakowoż wkrótce zbieg okoliczności zrobił mi Julię bardzo drogą. Pierwsza przyczyna była, że jej miłość do mnie była powszechnie znaną we Lwowie, a nawet to, że odemnie dziecko miała¹⁾. Drugie i niepokojność z przyczyn, jak się ten od niej zaczęły romans skończy, w którym ona zaczęła od początku odgrywać rolę męską, a ja żeńską nie wiedzieć skąd i dla czego. Dnia 23 grudnia przyjechaliśmy oba, ja i pan Józef do Lwowa. Nudziłem pana Józefa zaraz od początku, aby mi się dowiedział, co się dzieje z Julią, i rzeczywiście dowiedział [się], że bawi w Wiedniu, gdzie bywa często u pana M. Z. u którego i przez noc zostaje, i że ciotka chce ją za niego wydać. Przy tem była u nas jedna dziewczica rokoszy, brunetka, niejaka Józia, która napomykała coś o Julii, że ją zna i o jej miłości do niejakiego bruneta. Ta brunetka była mi dość przyjemną. Byłem u niej w odwiedzinach, drugiego dnia obiecała się przyjść, ale nie przyszła. Za nią

¹⁾ Се подтвержу Головацький оповідаючи, що Юлія доносила Вагилевичу листами, „что она почувствовала плодъ плъ любви, а послѣ 9 мѣсяцевъ, что она родила сына, здороваго, красиваго ребенка, точь въ точь отца, съ яркими, черными глазами и черными волосами“.

była druga dziewczyna, ładna i miła, niejaka Krancia, żydówka, na jej użyłem rozkoszy pół-siłą, i u niej byłem w odwiedzinach. (Дописано на марг.: Tu jako epizod dodaje, że niejaka kucharka, która była u pana Józefa, zostawszy brzemienną od lokaja Józefa, aby uniknąć urągania, na mnie złożyła. Dodaje to dlatego, że ta kucharka występuje później bardzo często u Julii).

Druga wiadomość była, że Julia i jej ciotka wybierały się do Lwowa i że wkrótce przyjadą, a nawet mają stać u państwa M. obok nas. — I istotnie przyjechała. Pierwsze jej zgłoszenie się było: czy jestem we Lwowie i czy się ożeniłem? Nowy rok rozpoczął się muzyką pode drzwiami, z czego wróżyłem sobie wiele przyjemności. Odtąd były posłanki częste z zapewnieniem miłości, i o dziecku wspominały, że jest syn i że się urodziło w Sandeckim a ochrzczone w Hołomucu; nawet chciała jednego razu posłać mi do widzenia. Ale już rozpoczęły się gwałty, które jej ciotka robiła przez jakiegoś pana Ignacego K. (człowieka, który aby się ożenić bogato, na wszystko się zważył, na czernienie drugich i siebie — ті слова перечеркнені, а на марг. дописано:) Był to człowiek młody, jak się o nim wyraziła pani starościna, kawałek literata; zajęcie jego poezia, i przyznawali mu dosyć dowcipu ci co go znali, zresztą jako mój rywal okazał się tak jak zwykle okazują się ludzie słabi — przez czernienie. Opisywał mnie jako łotra, który przywdział na siebie powierzchnowość błyszczącą, do tego wymyślał często mnóstwo zabawnych anekdot. Julia go wcale nie kochała, ale ciotka kazała jej go kochać, całować się z nim; nawet odtąd, kiedy otrzymała Julia odemnie najwyraźniejsze zapewnienie, że ją kocham, ciotka ze słowami: „Ty wszetecznico jeszcze nie zapomniała na tego łajdaka? Ja ci każę, abys go sobie z głowy wybiła! Ja się do ciebie inaczej zabiorę, będę cię leczyć homeopatycznie. Kochany I., zostaniesz tu na noc!“ — i po zbieciu siostrzenica została z panem I. na noc zamkniętą. Takie zbicia i zamykania działały się bardzo często, nie działały się z przyczyn wyleczenia siostrzenicy z miłości, ale żeby młody, rzeźki chłopiec, trzymając się młodej, ładnej dziewczyny, która była mianowaną dziedziczką ciotki, dogadzał i samej ciotce, powszechnie znanej rokosznicy, która przez rokosz trzech mężów zabiła. Julia była wtedy biedna w całym znaczeniu tego słowa i tyle tylko miała ulgi, że się przy swoim synu dowoli napłakała i że pieścąc się przy nim doznawała wszelkich rokosze, które matka doznaje przy dziecku, które jest podobne do ojca droższego od życia. Jej brat z gubernium bardzo się nią zajmował, widać że mu nie było obojętnem szczęście jego siostry, i Julia kazała mi powiedzieć, że on chodzi koło tego, abym był wyordynowany i że istotnie będę ordynowany. Od czasu kiedy pan

Ignacy począł homeopatyczne kuracie, wtedy najwięcej cierpiałem dla Julii, widziałem jej upadek moralny i siebie obwiniałem i były chwile, w których pomimo hańby, jaką na siebie ściągnęła, byłbym upadł jej do nóg i poti kłęczał, póki by mi nie przebaczyła. Ale i ukrywać się nie potrzebuję — ja nie dospał, nie dojadł w westchnieniach i łzach dnie i nocy trawiłem. Wtedy otrzymałem list od pana Władysława S., odpowiedź na mój list, wiele w nim czulego, były to zaprosiny do Ożydowa. Wtedy także byłem u x. Biskupa Jachimowicza, który mi oświadczył, że xiądz Metropolita dał swoje zdanie do presidium, że nie życzy sobie, aby święcić. Na co napisałem dwa listy do P. P. Pog. do M. prosząc go, aby się starał o miejsce dla mnie, i do M. do K. także w tym celu, chociaż pośrednio. Kiedy zaczął brat Julii chodzić około mego interesu, rozszerzyło się z konsystorza, że co się tyczy ordynowania mego, ono jest „sub spe“.

Wtedy przyjechał był Sierakowski i widziałem się z nim kilka razy, ale na zaprosiny jego odmówiłem, że nie mogę wyjechać, póki się moja sprawa nie skończy. Także widziałem się z moim byłym kolegą Panem Leonem I, wujem Marii Z. mojej niegdyś kochanki. Odtąd Julia była w swoim postępowaniu zawsze zasługująca na szacunek wielki i ja kochałem ją szczerze, ale od czasu homeopatycznych kuracji, które odbywał Pan I. K. po nocach całych na niej w celu, aby ją do siebie przywiązać, zacząłem nią chwilami pogardzać. I rzeczywiście Julia odtąd nabrała gustu do Pana Ignacego. Jak często odzywała się o mnie: „Ja wiem, że on za mną ginie, ale cóż, sercu nie można rozkazać, żałuję go, ale kochać nie mogę“. Czasami odzywało się coś uczucia do mnie, ale ono coraz słabło. Znała się z nią owa Józia i z nią mówiła: „Jeśli ci się podobał, niech się żeni“. I Józia zapewne z obrażonej dumy, że się na nią patrzyć nie chciał, zagniewała się na mnie. A ciotka zaczęła mi dawać tytuły: „Ten cygan, który często bardzo występował w kompanii! W co ten cygan dufa, ja mu pokażę, gdzie pieprz rośnie“. Trudno mi bardzo skreślić charakter tej pani Starościny: była to kobieta stara, twarz naróżowana, głowa nabita swojemi skoligaceniami, zawołana wszetecznicą, która kazała obłapiać swoją siostrzenicę, aby ją obłapiano; a pańszczyzna ta odbywała się co dnia dwa razy. Tu muszę dodać, że jej mocno z ust technęło i że lubiła całować często. Obejście jej z Julią było brutalowane, niegodziwe, nazywała ją kurwą, świnią, biła w pyski a nawet różgami, aby ją wydać za pana Ignacego. To się działo skrycie; publicznie opowiadała o krzywdzie, którą zrobiłem jej siostrzenicy i o skardze. Rozszerza się pogłoska, że panna Julia idzie zamaż za pana Ignacego K., od niej samej i od jej domowników ustają posłanki; wtedy

zaczęła mię Julia swatać ze swoją krewną Panną Emilią M. mówiąc, że ona weźmie mojego syna z Julii i będzie się nim opiekować. Gdy jej przedstawiała matka i córka, że się zrobią śmiesznemi, jak ja nie zechcę, odpowiedziała: „On musi się żenić, ja tak chcę, on mnie słuchać musi“.

Tymczasem wydarza się śmieszna awantura: pan Ignacy widząc, że tak mocno siedzi u Pani starościny, chcąc ukazać dobry humor, na jej groźby na mnie: „Ja mu pokażę, gdzie pieprz rośnie“, odezwał się: „Proszę powiedzieć mi, gdzie ten pieprz rośnie?“ Na to odrzekła zapérzona Pani: „W co ty dufasz?“ Na odpowiedź zimno-flegmatyczną: „Juści że każdy człowiek w coś dufa, a więc i ja dufam“ — odebrał w pysk. A gdy rzekł: „Ja tu nie mam co robić“, dodała: „Idź łajdaku!“ Odezwał się głośny, szyderczy uśmiech panny Julii, ale i jej się dostało od ciotki. I pan Ignacy K. ztamtąd pojechał do domu i po krewnych Julii.

Działo się to w tydzień przed zapustami, ubawiło mnie to mocno i przypomniałem sobie ową przypowieść: Kto pod kim dołki kopie, sam w nie wpadnie. Nawet wziąłem dla siebie naukę, bo było kilka razy wspomniano, że albo Julię na klęczkach przeproszę, albo mam się spodziewać skargi, było wyznaczono miejsce u państwa i dzień. Tymczasem Julia za panem Ignacym zaczyna się rozbijać, lecą listy a nawet jadą posły, ale pan Ignacy odzywa się: że co było przyjemnego, użyłem, a roskoszy z Panią starościna uszami mu się leją. Drugi konkurent wszedł do pani starościny, był to jej kuzyn pan *M., lampart w całym znaczeniu tego słowa, i Julia była kapłanką orgij nocnych. P. *M. sam nie wiedział, skąd go takie szczęście spotkało, a pani starościna odzywała się do Julii: „Oblapiaj się z nim, to do niego smaku nabierzesz“. A gdy ta płakała i odzywała się: „A ciocia mnie zabija, a moje dziecko sierotą zostanie!“ — biła ją różgami i mówiła: „Wszetecznico, dawałas temu cyganowi i drugiemu złodziejowi, a temu pocziwemu chłopcu dać nie chcesz! A ja cię wydziedziczę, a jemu majątek mój zapiszę. Pocziwy *M., rozepnij fartuszek, pokaż jej! Zabierz spodniczkę, nie pierwszy to ci raz!“ I gdy ta płakała, kazała ją rzać [sic!] w swojej przytomności. I pan *M. mówił, że ja się z tém nie powstydzę. Wtedy po mieście rozszerzyło się od pana *M., że piękne ciało, ale nie smaczna, a od panny Julii, że jej postępowanie jest takie, że ja jej nigdy nie przebaczę, a nawet nie powinienem przebaczyć. Na końcu i z P. *M. porozumiała się i nabrała do niego gustu, chociaż on do niej nie nabrał.

Jednakowoż Julia nie przestała mną się opiekować: z przyjazdem P. Ignacego K. przysłała do mnie Józję oświadczając, że jej życzeniem

jest, abym się żenił z Em. M. jej krewną, że ona lubi książki i że ona mię widziała, że mi się jej podobał. Zachęcał mię do tego i pan Józef, ale ja mu odpowiedział, że nie chcę, i pan Józef odmówił. Na co rozgniewała się panna Julia: „Co, to on śmie swoją wolę mieć? On to powinien robić, co ja chcę“. Wtedy był czas z mojej i jej strony zerwać stosunki wzajemnie, i rzeczywiście zerwaliśmy; i ja sobie tego życzyłem i ona; spotkałem się z nią kilka razy, pierwszy raz nie chciałem z nią mówić, aby jej okazać niegodziwość jej postępowania, drugi i trzeci raz zanadto uczuciem byłem przepełniony, abym co mógł mówić. Ostatni raz było z jej strony: dobra noc, a z mojej: dzień dobry, z tem my się z sobą pożegnali. — Tak sądziłem, alem się pomylił. Julia z przyczyny mojego bagatelnego jej traktowania szpieguje moje postępowanie, zbiera wiadomości o mnie. Wiersz mój wytłoczony w 4 num. Dzienn. mód paryskich stósuje do siebie, objężdża swoich znajomych i czyta im dodając: „Jak on mnie mocno kocha!“ Tymczasem dowiaduje się, że mi się kochał w Marii B. i że byłem kochany wzajemnie; tu była jej dusza śmiertelnie urażoną: raz że się przekonała, że nie koniecznie jest taką miłą, że za nią ginąłem, a drugi, że się śmieszną zrobiła dla swego twierdzenia, że mnie nikt nie może kochać. Wtedy często przy dziecku, które jej troskliwość wynagradzać zaczynało szczebiotaniem, mawiała: „Jańciu, papuńcio nas porzucił, ale się wróci, bo do ciupki pójdzie“. A do krewnych: „Jeśli mnie K. nie wezmie, to ja umrę“¹⁾.

Nie minął tydzień, zaszły rzeczy, o których ani mi się nie śniło. Julia mając upodobanie w nocnych orgiach, uraziła się, że ja tak postępuję, jak mi lubo; już była wynalazła Krancię i Krancia będąc ode mnie w cięży [Julia] zaprosiła [ją] do siebie, gościła, aby ją namówić do skargi, lecz gdy Krancia odezwiała się z tem, że zawsze musi pierwszej mnie powiedzieć, jak to przyjmę, wygadywała niestworzone rzeczy, tak że Krancia zdziwiła się, co jej na tem zależy, i wtedy wystąpiło na sceny [sic!]: „Ja od niego mam dziecko, a on ani wiedzieć nie o tem nie chce“. Przyjechał pan Ignacy K., do którego po dziesięć razy na dzień posyłała prosząc go do siebie. Przyjechała jej matka i z nią poszła z skargą na mnie do arcyksięcia i do presidenta i używała dla siebie aretowanie, gdziekolwiek bądź będę. Kupiła maszynę ogrodniczą do obcięcia jader i próbki zrobiła na swoim synu. Powiadają, że się odbyła ta scena z płaczem krokodilim, a dziecko wysłane zostało w kobiałce, tak odbyło podróż siedem mil do jakiegoś więzostwa.

¹⁾ В рукоп. muszę.

Było to na wieczorze, tam Pan Józef widział obu konkurentów, Julię z ciotką i matką, tu widział metrykę dziecka, w której ja nazwany jako ojciec, i matka i aretowanie, a tu się dowiedział o Kranci, o Miszelik, o kucharce, — słowem, interes mój okazał się być bardzo zabawnym. Krancię lubiłem i byłem u niej a ona u mnie, i to wszystko z jej ust dowiedziałem [się], dałem jej poznać, że jej stan mnie bardzo obchodzi, bo zasłużyła na to przez uczucie. Ale Julia jej tego nie mogła przebaczyć. Zakazała jej u mnie bywać, płakała, biła ją, dawała jej pieniądze, chwilami dziecko kupowała, chwilami chciała je zabić jakimś proszkiem. Jej ciotka tylko raz odezwała się o tem, żeby wylać dziecko. Obok Kranci wyszła na scenę i Józia, która także została w ciąży nie wiedząc, czy odemnie, czy od kogo innego, na końcu uznała za prawdę, że odemnie. Ta się Julii najwięcej podobała, bo ukazywała do mnie urazę; na zapytanie, czy ci był przyjemny, [odpowiedziała]: „Wcale nie, taki nudziarz!“ — „Ty jedna mnie zrozumiała, a ta świnią Krancia mówi, że on taki przyjemny!“ I okazując swoją wdzięczność dała jej, jak mówią, 400 fl. k. m.

Występuje jeszcze stara żydówka nazwana Miszalik, która otrzymuje, że ją użyłem gwałtem i że w ciąży jest. (На мапринєєі дописано до сѣх єиѣ: Prawda, że Miszalik użyłem, ale zato zapłaciłem, tak jak urynał się używa i nikomu nie przyszło do głowy, że ci co używają urynał, kochają się w urynale, tylko jednej Julii. Co się tyczy kucharki, tej nie znałem. Podobnie jak Miszalikę użyłem wołoszkę Perlę i Ryfkę, a obie były rozkosznice. Zresztą — było to coś szczególnego, że tyle kobiet zostało — czy istotnie, czy nie, Bóg to raczy wiedzieć, ode mnie w ciąży. Ale sam los strasznie się zemścił na Julii za jej oddawanie się na kuracie homeopatyczne z P. P. Ign. K. i *M. Kiedy te kobiety opowiedziały jej, że były ze mną, każda z nich dostała w pysk i pieniądze od 10 do 25 fl. k. m. Był tam i płacz i przeprosiny z ciotką). Występuje i kucharka dawna, obie zostają płatne, aby się prezentować gościom. Występuje jeszcze Wołoszka brunetka na imię Perla, i młoda blondynka na imię Ryfka, obie żydówki, obie odemnie w ciąży; to wszystko u Julii się gromadzi we dnie, a w nocy trwają orgie z Panem *M.

Na końcu nastąpiły przeprosiny z panem Ignacym K. i on zaczął bywać u panny Julii, przyznaje że odtąd występował przyzwoiciej; było tam kilka głupstw jego, ale dziecinnych: wzmianka o moim wierszu, który niby ja miał z płaczem ponieść do redakcji mój paryskich, wiersz który napisałem w Ożydowie 19 maja r. 1840, natchniony ideałem żeńskim uzbieranym z włosów Silwii twarzy Marii i ócz Anieli. Zresztą pan Ignacy K. łagodził Julię, kiedy wybuchała gniewem prze-

ciw mnie, powiadał jej, że przez to samo będę się chelpił mówiąc: „Patrzcie, jak za mną szaleje, ale ja wolę Krancię, bo ta (kocha swoje dziecko i jest — *єї слова, що в скобках, у рукоп. перечеркнені*) od niej miłsza. Zresztą mam cały zbiór piękności do wyboru“.

Dzieje się to przed wielkanocą; chciałem się z matką Julii widzieć w celu, aby raz na zawsze oswobodzić się ze stosunków tak głupich, ale matka odpowiedziała, że mię nie zna, lecz jeśli mam taki interes pilny, mogę napisać, a jeśli nie, to po świętach mogę się z nią widzieć. Wtedy jakaś pani młoda, która z mężem dzieci nie miała mimo wód i użycia mężczyzny za zezwoleniem męża, postanawia oddać się mnie, lecz Julia o tem się dowiaduje, i pani mówi, że się nie chce wystawić na przycinki Julii. Wtedy także zakochała się we mnie młoda ładna, bardzo ładna blondynka, bogatego kupca córka, żydówka, niejaka Dafna i życzyła sobie zabrać znajomość ze mną. Dowiaduje się o tem Julia i wzywa ją do siebie, ale ta nie idzie, a na Julii czernienie mnie odpowiada: „Czemu się panna starościanka w nim kochała?“ Dafna bierze u ojca pieniędzy 4000 fl. Julia odkrywa romans Dafny przed ojcem listem, w którym mnie i ją czerni, i Dafna zostaje zbitą i oddaną do domu poprawy. (To była druga zdrada Julii — *єї слова перечеркнені*).

Myśmy widzieli Julią jak została kurwą, potem zabójczynią swego dziecka, teraz oczernicielką dziewczyny niewinnej i pocziwej. Zobaczymy jej dalsze postępowanie, które jest tylko konsekwencją [sic!] poprzedzającego.

W zimie kiedy sercu Julii gwałt robiła jej ciotka, odzywała się Julia do moich znajomych zawsze z wielkiem uczuciem o mnie: że on mi taką przyjemność sprawił, że go do śmierci nie zapomnę. Jednakowo uczucie to émiła duma osobistej wartości. I wskutek walki uczucia z dumą często odzywała się z tem, że on poprzestanie być mężczyzną. Wtedy oświadczyła, że przyjdzie do mnie, ale chce aby bez światła była widzianą. Co uczynić nie chciałem. Kiedy wystąpił pan *M., ustały jej chęci widzenia się ze mną. Dopiero od czasu wystąpienia tych kobiet gdy wybuchło silniej jak niegdyś uczucie z obrażoną dumą, i wtedy odzywała się Julia, że przekonuje się że on mnie nigdy nie kochał, kiedy ja dla niego tyle cierpiałam i obiecywałam sobie w pożyciu z nim być szczęśliwą: on na łonie rozpusty zapomniał o mnie i to żeby z jedną się udawał, ale z kobietami, które są straszidła w porównaniu ze mną“. Zarzucono jej, że i ona tak postępowała, że moje postępowanie wcale ją obchodzić nie może; na co odpowiadała, że ja mogę robić, co mi się chce, a on musi to robić co ja chcę. Jeśli mu kiedy mam przebaczyć, to pod strasznymi kondycjami.

Znowu rozchodzi się wieść o zamażpójściu jej za pana Ignacego K. Sama Julia to mówi, mówi to i Pan Ignacy K. dodając, że co wolno pannie Julii, nie wolno będzie pani K., spodziewam się, że ustaną te wszystkie śmieszne, głupie i złośliwe postępowania Julii do mnie. Odbywają [się] sceny homeopatyczne z Panem Ignacym K., ale i o mnie nie zapomina. Mówi o swoim i moim synie, że go usposobiła na spiewaka i że mnie chce usposobić. Daje Kranci 200 fl., aby mnie pobudziła do aktu i w akcie urwała członek męski, a gdy ta oświadczyła, że tego nie robi, zakazuje jej u mnie bywać. Krancia oświadcza, że ona jest do mnie przywiązana i że jej na tem wiele zależy, że będąc odemnie matką ma prawo odemnie żądać opieki dla dziecka, — odbiera w pysk. Wyrazy jej: „Niech pani uważa, że jestem w ciąży“, — odzywa się Julia: „Ja cię z brzucha wydrę dziecko“. Odtąd Krancia musiała u niej bywać ile razy zachciała, jeśli nie chce żeby ją do policji oddała. Ostatni raz była u niej Krancia na wielkanoc; wtedy znuudzona jej obejściem się, gdy się całowała z panem Ignacym K. i rzekła do niej: „Patrzaj jakiego pięknego chłopca będę miała za męża“, — odpowiedziała: „Prawda, i pan D. I. W. nie zazdrości, zwłaszcza że do mnie przywiązany i do dziecka mojego, które kocha“. Julia uderzyła ją w brzuch, a gdy ta potoczyła się na sofę, porwała za włosy i rzekła: „Ja ci śmierć zapowiadam, ty go nie ośmielaj się kochać, bo i ty i on pójdziecie do tacek“. Tu jej dawała jakiś proszek do zażycia obiecując jej 500 flkm., dodając, że poronione dziecko aby jej oddała i że on będzie jak Saturn swoje dziecko jeść. Na odchodzie dała jej pieniądze i istotnie odtąd Kranci u siebie nie widziałem.

To była ostatnia wiadomość o Julii z przyczyny choroby pana Józefa, oprócz tego że Julia odzywała się z tem, że ja ją napadam po ulicach, chociaż ja ją nie widziałem oprócz jednego razu w kościele jezuickim, ale wtedy spojrzałem na nią z pogardą, chociaż zaraz i żał mi się jej zrobiło, że tak upadła. Na to Julia odezwiała się: „Paniez się zachmurzył, przypomnęło mi to mysz, co się chmurzy na kota, aż potem patrzy się, aż jego spojrzenia błagają miłości. Ja się jeszcze doczekam, że on u nóg moich będzie prosić przebaczenia“. Odtąd znowu były częste, bardzo częste wzmianki o mnie; dawała Julia od 2000 do 8000 temu, kto by mi obciął członek męski w chwilach gniewu; a w chwilach uczucia odzywała się, że jeśli by wiedziała, że wart jestem tego, to by u nóg moich przebaczenia prosiła, że wiele zrobiła złego z namowy, wiele o niej nagadano. Przy tem było wiele płaczu, a od ciotki bicia. I ciotka odzywała się do niej: „Idź raz za Pana Ignacego K., narobiłaś wstydu familii, czas ten wstyd pokryć, a tego cygana zapomnij“. Julia odrzekła, że „ja pójdę za Pana Ignacego K.,

ale będę wiecznie nieszczęśliwą“. A do moich znajomych: „Ja muszę swój zamiar osiągnąć i przełamać upór ciotki“.

Od początku kwietnia zacząłem pisać Tablice chronologiczne, dzieło mozolne i wielce pożyteczne. Wtedy mię przedstawił pan Stanisław G. państwu B. Dowiedziawszy się o tem panna Antonina i zagadała go: „Pana D. I. W. wprowadził w dom państ. B., aby kiedy panu to na źle nie wzięto“. I Julia się dowiedziała i gdy go ujrzała na balu u państ. ***, zachmurzyła się na niego. Indziej odrzekła: „Ten szaluput G. zaprowadził go do państ. B., jeszcze jak te dziewczęta rozkocha i porzuci, wtedy dopiero aż zostanie niegodziwym“. Ostatnie jej zlecenie było, że żąda odemnie, [abym] w przeciągu 4 miesięcy wygotował Symbolikę, swoje arcydzieło, i że to jest kondycja przebaczenia [wszystkiego], com jej zrobił. Zaszła jedna scena z Krancią, z którą się widziałem, za co się rozgn[iewała], i wtedy pan Ignacy K. ukląkł przed nią prosząc ją o rękę, a ona mu odmówiła, a w pysk wzięła od ciotki, wyrwała się i uciekla. Na końcu dowiedziała się o tem, że wyjedzie do Szczawnicy, i sama tam z ciotką postanowiła pojechać. Ostatni raz kiedym wi....., zrobiła te uwagi, że „oczy jego błyszczą się jak brylanty“, zresztą dodała: „dowiaduję się, że wać niech będzie pewny, że go solenna nagroda czeka“.

Wtedy wskutek mojego oświadczenia Silwii uwiadomiła o tem Julii, donosząc jej, że oświadczenia, żąda od niej dowiedzieć się, czy istnieją jakie stosunki ze mną, dla tego ją uważać idąc zamaż za mnie. I to na niczem spelzło, bo się oparło o Julię.

Szczególnie udało mi się, że się do niej doniósł przez sen odemnie wymówione: „Julio d..... syna, oddaj mi moje dziecko!“ Na co Julia odrzekła: że mu nie oddam te dziecko, które oświaty w Galicji ma nawet więcej jak potrzebuje. Wysłałam go na wieś, bom się bała nie zabiła patrząc się na niego i przypominając krzywdę jego ojca. On myśli, że się bała! Nie! śmierci się nie lękam, on mi odebrał wszystko, wszystko mu byłam oddała, [kochałam] go jak Boga, a on nic o mnie wiedzieć nie chciał, wyjechał na wieś; ale to jeszcze by[ło do prze]baczenia, ale udawanie się jego z wszetecznicami, to zabójczem jest. Ale i to mu przebaczę, [niech pra]cuje, aby się z niego aż pot lał. Ja wiem o wszystkim, co on robi: wstaje o szóstej, pisze do i wychodzi, a i to aby się spotkać z Krancią, a po południu chodzi po pokoju i patrzy na a o niczem nie myśli tylko o kobietach“.

Działo się to w maju. Tego samego miesiąca dowiedziałem się coś o Marji (первісно було: o obu Mariach i o tej, co mi odmówiła, która i o B.) zamężnej, która jest bardzo nieszczęśliwą, tak

że powiadają, że się chce rozwieść. Widziałem się także z ojcem, który był z x. biskupem sufraganiem w sprawie, ale mało co mógł się dowiedzieć, oprócz tyle, że to poszło na dilatę z zapytaniem po urzędach obwodowych. Jednak wkrótce rozwinęło się: po dwóch tygodniach positywe, i jam otrzymał pozwolenie ordynowania się.

III.

На сьому кінчать ся Вагилевичеві записки. Як бачимо, вони доходять ледви до червня 1842 р. і уривають ся на двох звістках однаково хибних: те, що Вагилевич у маю 1842 р. одержав дозвіл ординувати ся; як уже було згадано, такий дозвіл одержав він аж на початку 1844 р. Так само невірне було те кінцеве вражінє, яке можна вивести з записок, що вже в маю 1842 р. його зносини з Юлією були на все порвані. Рукописний матеріал, який маємо в руках, сягає ще троха далі. Лишаю на боці цитований висше „цирограф“ з датою 28 січня 1842 р., яким Вагилевич обіцяєть ся мовчати в Глуховичах¹⁾ і не згадувати про Юлію заявляючи, що в противнім разі його праця „Symbolika“ zostaje własnością mojego przyjaciela“. Записки не дають нам ніякого натяку на те, яке значінє міг мати сей цирограф, який звязок мовчанка про Юлію мала би з Глуховичами і з Символікою, і хто був той приятель, що ставив таке дивовижне жаданє. З огляду, що „цирограф“ писаний значно відмінним почерком, ніж автентичні писання Вагилевича, хоч очевидно з наслідуванєм його почерка (на обороті картки написано мабуть тою самою, не Вагилевичевою рукою чорнилом: Nic), я вважаю сю цидулку фальсифікатом, про який Вагилевич не знав нічого. Далеко цікавійші два його листи до Юлії, один без дати, писаний у Львові (бо на адресі зам. Львів стоїть просто: odbierze tu), в цьвітні або маю, в тім часі, про який говорять записки згадуючи при кінці про остатню пробу Вагилевича навязати зносини з Сільвією, і про те, як Юлія розбила сю пробу.

Зміст сього листу, як бачимо, відповідає змістови тих уступів записок, де говорить ся про весну 1842 р. Вагилевича просять їхати до Ожидова — з записок видно, що просив його сам пан

¹⁾ Глуховичі, село львівського пов. належало в р. 1840 і дальших до гр. Станіслава Борковского.

Владислав Стшелєцкій, але він не їде. Надіючись позискати руку Сільвії, що живе у Магнушевських десь у Коломийщині, він вибирається туди, але почувши про інтриги Юлії обертається до неї з виразною просьбою на мішати йому в заходах коло позискання Сільвії. З короткої фрази записок, що „na niczem spęzło, bo się oparło o Julię“ можемо догадувати ся, що Юлія справді розбила його заходи коло Сільвії.

Слідуючий лист показує нам зовсім змінену і несподівану ситуацію. Вагилевич уже д. 1 серпня, ще у Львові, обертається до Юлії дуже ніжними словами, як до нареченої, хоч і кінчить погрозами, які в такій ситуації, здавалось би, зовсім не на місці. Взагалі сей лист, на яким уривається доступний нам матеріал до цього епізоду, не то що не вияснює загадок, яких повно в тім епізоді, але додає ще нові, лишаючи нас без ключа до їх розв'язання.

Що нема ніякої підстави допускати інтригу Осипа Борковського против Вагилевича з Юлією, на се маємо доказ у переписці з ним иньшої дами, Польки Павлини Вільконьської, що починається днем 4 марта 1845 із Кракова, а кінчиться листом із дня 24 липня 1846 із Варшави¹⁾. Дама, літератка і видавниця краківського „Dwutygodnika naukowego“, була з кінцем 1844 р. у Львові, де познайомилася з Вагилевичем і здобула собі його симпатію так, що він чуючи її нарікання в листах, предкладає їй свою руку. Вона відсуває його пропозицію раз тому, що вона замужна, а узнискане дозволу дуже трудне або й неможливе, а друге тому, бо й його положення зовсім не обезпечене. Вона радить йому старати ся о узнискане університетської катедри чи то в Яссах, чи в Познані, чи в Варшаві. Його наукова діяльність імпонує їй, та при тім вона має велике довіре до його характеру і вродженого таланту. Зносини Вагилевича з тою дамою перервали ся аж тоді, коли Вагилевич оженив ся з Амалиєю Пекарською і ординував ся на священника в початку 1846 р. Як бачимо, життя його було багате на любовні авантури. Я не трачу надії знайти ще деякі матеріали до вияснення всіх тих загадок.

¹⁾ Див. Ф. И. Свистунъ, Любовное приключеніе Ивана Вагилевича (Вѣстникъ „Народнаго Дома“, Львовъ январь 1906, годъ XXIV, ч. 1, стор. 3—12).

34.028

$\phi \frac{I}{B-124}$

И 34.028

Ф $\frac{7}{B-124}$

І. Франко

До

біографії

І. Вагилевича